

AVRUPA BİRLİĞİ TEMEL HAKLAR ŞARTINDA YER ALAN SIĞINMA HAKKININ TAHLİLİ

Neva Övünç Öztürk*

ÖZET

Sığınma olgusu, sığınma ihtiyacı içerisinde olan bireyin temel haklarını ikame etmektedir ve doğası gereği insan hakları ile sıkı bir ilişki içerisinde. Bu ilişkiye rağmen uluslararası hukukta sığınma hakkı, devletin egemenlik hakkının bir uzantısı olarak kabul edilmektedir. Bu hâliyle, birey açısından sığınma arama ve sığınmadan faydalanma hakkı olarak anlaşılan sığınma hakkı, devletlere sığınmacıyı ülkeye kabul etme ve sığınma sağlama sorumluluğunu yüklememiştir.

Sığınma hakkının doğası ve devlet egemenliği ekseninde şekillenen uluslararası hukuktaki görünümü gereği sahip olduğu bu iki boyutlu anlam, sığınma hakkını düzenleyen Avrupa Birliği Temel haklar Şartı'nın 18. maddesinin hangi boyutta ele alınması gerektiği noktasında soru işaretleri oluşmasına sebebiyet vermiştir. Zira Temel Haklar Şartı'nda yer alan sığınma hakkına ilişkin düzenlemenin lafzı bu hususta yeterince açık değildir. Ancak Şart'ta yer alan düzenlemenin yorumlanması neticesinde, bu düzenlemenin uluslararası hukuktaki sığınma hakkının bir yansıması olduğu ve Avrupa Birliği'nin uluslararası koruma hususunda var olan sorumluluklarından daha fazlasını ortaya koymadığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sığınma, sığınma hakkı, sığınma arama hakkı ve sığınmadan faydalanma hakkı, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı.

* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Elemanı.

EVALUATION OF THE RIGHT TO ASYLUM IN ARTICLE 18 OF THE CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF THE EUROPEAN UNION

ABSTRACT

Asylum is significantly related to human rights and deserves to be an individual right as it provides substitute protection of fundamental rights for those who lack the protection of their states of origin. However, the perception of the right of asylum in international law has not developed in accordance with the nature of the concept of asylum. Right of asylum in international law refers to the right of the state to grant asylum, being nothing more than a reflection of the state sovereignty. Within this context, individual asylum seeker is donated only with the right to seek and enjoy asylum.

Since the nature of asylum and its perception in international law has developed through different directions; right to asylum, designated in article 18 of the Charter of Fundamental Rights of The European Union, needs to be clarified. The reason for the need of such clarification is due to the ambiguous wording of the Charter's relevant provision. Although the inclusion of right to asylum in the Charter was welcomed with some hope for constituting a challenge to the traditional perception in international law, it turns out to be a disappointment when the provision is fully interpreted. This is because; the right to asylum in the aforementioned provision brings nothing new to the traditional concept of right of asylum in international law.

Keywords: Asylum, right of asylum, right to seek and enjoy asylum, European Union's Charter of Fundamental Rights.

GİRİŞ

Avrupa Birliği'nin (AB) kendine has bir temel haklar kaynağına duyduğu ihtiyacın karşılanması için oluşturulan Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (Temel Haklar Şartı/Şart) Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte Kurucu Antlaşmalar ile aynı seviyede bağlayıcılık kazanmıştır. Şart'ın teminat altına aldığı haklar arasında sığınma hakkı da bulunmaktadır.

Ancak Temel Haklar Şartı'nda yer alan sığınma hakkının içeriği konusunda soru işaretleri bulunmaktadır. Bu belirsizlik sığınmanın, sığınan ve sığınılan açısından farklı anlamlar taşıması ve sığınma hakkının da bu farklılığa bağlı olarak yeknesak bir içeriği hâiz olmamasından kaynaklanmaktadır. Sığınma temel hakların ikamesine ilişkin olduğundan, doğası gereği insan hakları ile sıkı bir ilişki içerisindedir. Bu bakış açısıyla sığınma hakkının sığınan açısından "sığınma sağlanma" hakkı olarak değerlendirilebilmesi mümkündür. Ancak uluslararası hukukta sığınma hakkının görünümüne bakıldığında bu hakkın sığınılan (devlet) ekseninde şekillendiği ve bir devlet hakkı olduğuna tespit edilebilecektir. İşte, bu noktada sığınma hakkının birbirinden farklı olan bu iki boyuttan hangisinin Şart'a yansımış olduğunun tespiti önem taşımaktadır.

Bu bağlamda, makalede cevabını aradığımız soru, Temel Haklar Şartı'nda yer alan sığınma hakkının ne anlama geldiğidir. Bu hak bireysel anlamda, sığınma sağlanma hakkı mıdır? Yoksa Birliğe âit bir hak olarak birey açısından sadece sığınma arama ve sığınmadan faydalanma içeriğine mi sahiptir? Bu sorunun cevabını değerlendirmeye geçmeden önce, makalenin ilk bölümünde, genel olarak Temel Haklar Şartı; Şart'a duyulan ihtiyaç, Şart'ın bağlayıcılığı ve kapsamı çerçevesinde incelenmiştir. Makalenin ikinci bölümünde ise, öncelikle sığınma hakkının sığınan ve sığınılan açısından görünümleri ortaya koyulmuş daha sonra da Temel Haklar Şartı'nda yer alan sığınma hakkının hangi boyuttan bu hakkı ele aldığı, Birlik hukuku çerçevesinde tespit edilmeye çalışılmıştır.

I. TEMEL HAKLAR ŞARTI'NA GENEL BİR BAKIŞ

A. Temel Haklar Şartı'na Duyulan İhtiyaç

Avrupa Birliđi¹ çatısı altında temel hakların korunması her zaman belirgin bir öneme sahip olmuştur². Üye devletlerin ulusal hukukları

¹ Lizbon Antlaşması'nın (*Treaty of Lisbon*, OJ C 306, 17.12.2007) 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmesiyle birlikte tüzel kişiliği oluşturulan Avrupa Birliği, Avrupa Topluluğunun yerini almıştır. Bu makalede de Avrupa Topluluğu (AT) yerine Avrupa Birliği (AB) ifadesinin kullanılması tercih edilmiştir. Lizbon

açısından temel haklara saygı gösterme yükümlülüklerinin yanında³, bu devletlerin ve AB kurumlarının, AB hukukunu uygularken de bireylerin temel haklarını gözetmesi beklenmiştir⁴. Bu beklenti aynı zamanda Birlik içerisinde demokrasinin tam anlamıyla hâkim olabilmesi için temel hakların etkin bir şekilde korunması gerektiği görüşüne dayanmıştır⁵. Nitekim Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın (ABAD)⁶ kararlarında temel

Antlaşması ile getirilen değişiklikle birlikte, AB'nin AT''nin yerini almasına ilişkin olarak bkz. AB Antlaşmasının Birleştirilmiş metni, (*Consolidated Version of the Treaty on European Union*, C-83/19, 30.3.2010) .md. 47.

² 1992 tarihli Avrupa Birliği'ni Kuran Antlaşma (Maastricht Antlaşması)'nın Dibace'sinde özgürlüğe, demokrasiye insan hakları ve temel özgürlüklere ve hukuk devletine saygı duyulmasının teyit edilmesiyle şekillenen bu anlayış, Lizbon Antlaşması ile değişik AB Antlaşması'nın 2. maddesine “*Birlik, insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara mensup kişilerin hakları da dahil olmak üzere insan haklarına saygı değerleri üzerine kuruludur*” ifadesiyle yansımıştır. Bu hususta ayrıntılı bilgiler için ayrıca bkz. **Taşdemir, H./Demir, H.**: “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı”, Avrupa Çalışmaları Dergisi, Güz 2002, C.2, S.3, ss.86-90; **Metin, Y.**: “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2002, C. 57, S. 4, ss. 37-40.

³ AB'ye üye olan tüm devletler, insan haklarına ilişkin diğer sözleşmelerin yanında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraftır.

⁴ Lizbon Antlaşması ile değişik AB Antlaşması'nın 6(3). maddesinde, “*İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi tarafından güvence altına alınan ve üye devletlerin ortak anayasal geleneklerinden kaynaklanan temel haklar, Birlik hukukunun genel ilkelerinin parçası*” olarak kabul edilmiştir. Aynı anlayış, Lizbon Antlaşması ile getirilen değişiklikten önceki AB Antlaşması'nın 6(2). maddesinde de görülmekteydi: (Lizbon Antlaşması öncesi) AB Antlaşmasının Birleştirilmiş Metni (*Consolidated Version of the Treaty on European Union*, C 321 E/5, 29.12.2006), md. 6(2).

⁵ **Di Federico, G.**: *The EU Charter of Fundamental Rights, From Declaration to Binding Instrument* Heidelberg-London-New York, 2011, s.8. Bununla birlikte, Baykal'ın ifadesi ile; AB bütünlüşmesi çerçevesinde üye devletlerin yetki devrinde bulunmaları ile birlikte bu yetkilerin her derinleşme aşaması ile biraz daha artması AB düzeyinde, AB kurumları tarafından yapılacak işlem ve eylemlerin temel haklara uygunluk bakımından denetimlerini bir zorunluluk haline getirmiştir: **Baykal, S.**: “Temel Haklar”, içinde, **Akçay, B./Bayraktaroğlu Özçelik G. (eds.)**: *Lizbon Antlaşması Sonrası Avrupa Birliği Serbest Dolaşım ve Politikalar*, Ankara 2010, s.372.

⁶ Divan, Lizbon Antlaşması ile getirilen değişiklikten önce Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD) olarak faaliyetini sürdürmekteyken, Lizbon Antlaşması sonrası Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) adını almıştır. Bu makalede Divan'a gönderme yapılırken ATAD yerine ABAD adının kullanılması tercih edilmiştir: bkz. AB Antlaşması, md.19.

hakların korunması hususuna 1960'lı yıllardan baŐlayarak özel bir değer verildiği grlmektedir⁷.

Birlik tasarrufları açısından, temel haklara riayet edilmesi yönündeki hassasiyet, Birliğe has bir temel haklar kaynağının oluŐturulması ihtiyaını doğurmuştur. Bu yönde, 1999 yılında gerçekleŐtirilen Köln Zirvesi'nde bu ihtiyaın karşılanması için *ad hoc* bir konvansiyon oluşturulmasına karar verilmiŐtir⁸. Konvansiyon, bir yıllık süre içerisinde çalıŐmalarını tamamlayarak temel haklara ilişkin bir katalog oluŐturmuŐtur. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı başlığını taşıyan söz konusu katalog; Avrupa Parlamentosu, Konsey ve Komisyon BaŐkanları tarafından 7 Aralık 2000 tarihinde iln edilerek, AB'nin ilk temel haklar kaynağı olmuŐtur⁹.

B. Temel Haklar Şartı'nın Genel Kapsamı

Şart, kapsam bakımından bireysel haklara odaklanarak; medeni, siyâsî, ekonomik ve sosyal hakları yedi ana bölüm başlığı altında düzenlemiŐtir. Bu baŐlıklar; saygınlık (m.1-5), özgürlükler (m.6-19), eşitlik (m.20-26), dayanıŐma (m.27-38), vatandaŐ hakları (m.39-46), adalet (m.47-50) ve genel hükümlerdir (m.51-54). Birliğin, insan saygınlığı, özgürlük, eşitlik ve dayanıŐmanın bölünmez ve evrensel değerleri ile demokrasi ve hukuk devleti ilkeleri üzerine kurulmuş olmasından hareketle, Şart'ın amacı, Dibase'de belirtildiği üzere temel hakların korunmasının güçlendirilmesidir. Böylelikle Avrupa halkları,

⁷ Bu husustaki ABAD kararları için bkz. *Stauder v. City of Ulm*, C- 29/69, [1969], ECR 419, para. 7; *Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, C-11/70, [1970], ECR 1125, paras. 3, 4.

⁸ Konvansiyon'un oluŐumu ve organizasyonu konusunda ayrıntı bilgi için bkz. *Ersava, F.*: "Avrupa Temel Haklar Şartı", Ankara Avrupa alıŐmaları Dergisi, Gz 2005, C. 5, S.1, ss. 5-8; Temel Haklar Sözleşmesi'nin hazırlık süreci için ayrıca bkz. *Metin*, ss. 40-46; *Taşdemir/Demir*, ss. 91-94.

⁹ Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (*Charter of Fundamental Rights of the European Union*), 18 Aralık 2000 tarihinde Topluluk Resm Gazetesinde yayınlanmıŐtır: 2000/C 364/01. Temel Haklar Şartının İngilizce metnine, www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf adresinden ulaşılabilir (21.01.2013).

aralarında süreklilik esasına dayanan en sıkı birliği oluşturarak ortak değerlere dayanan barışçıl bir geleceği paylaşabileceklerdir.

Şart'ta teminat altına alınan temel haklar, Birliğin amaçları, Kurucu Antlaşmaları, üye devletlerin anayasal gelenekleri ile uluslararası yükümlülükleri, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Birlik ve Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Sosyal Şartlar, ABAD ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatları kaynak alınarak şekillendirilmiştir¹⁰. Bu haliyle Şart'ın, Birlik hukuku kapsamında mevcut olan temel hakları teyit etmeyi hedeflediği görülmektedir¹¹.

C. Temel Haklar Şartı'nın Bağlayıcılığı

Şart, üye devletlerin imzaladığı bir antlaşma olmadığı gibi üye devletler tarafından imzalanan bir antlaşmanın içinde de yer almadığı için sadece ilan edilmekle hukukî bağlayıcılık kazanamamıştır. Bu haliyle ABAD'ın çeşitli kararlarında referans kaynağı olabilmıştır¹². Şart'ın hukukî etkisinin belirginleştirilmesi ve güçlendirilmesi amacıyla, Avrupa Anayasal Antlaşması (Anayasal Antlaşma)¹³ içerisine Şart'ın hükümleri de eklenmiştir. Ancak 2005 yılında Anayasal Antlaşma'nın kabul edilmesi için Fransa ve Hollanda'da yapılan referandumlardan olumsuz sonuç alınması neticesinde, Anayasal Antlaşma ile birlikte Antlaşma'nın

¹⁰ Bkz. Şart'ın Dibasesi, para.5; Şart, md. 53.

¹¹ ABAD, *EP v. Council* davası kararında, Şart'ın (karar tarihi itibarıyla) hukukî bağlayıcılığı hâiz olmadığını belirtmekle birlikte düzenlemenin temel amacının Birlik hukukunun genel ilkelerini teminat altına almak olduğunu vurgulamış ve Şart'a bu bağlamda ilk kez göndermede bulunmuştur: *EP v. Council* [2006] ECR I-5769.

¹² ABAD'ın bu yöndeki kararlarından örnekler için bkz. *Unibet (London) Ltd. And Unibet (International) Ltd v. Justitiekanslern*, C-432/05, [2007], ECR I-2271, para. 37; *Advocaten voor de Wereld VZW v. Leden van de Ministerraad*, C-303/05, [2007], ECR I-3633, para.46; *International Transport Workers' Federation and Finnish Seamen's Union v. Viking Line ABP and OÜ Viking Line Eesti*, C-438/05, [2007], ECR I-10779, para. 44; *Dynamic Medien Vertriebs GmbH v. Avides Media AG*, C-244/06, [2008], ECR I-505, para.41; *Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v. Council of the European Union and Commission of the European Communities, (joint cases)* C-402/05 P ve C-415/05 P, [2008], ECR I-6351, para. 335; *Productores de Musica de Espana (Promusicae) v. Telefonica de Espana SAU*, C-275/06, [2008] ECR I-271, para.64.

¹³ Anayasal Antlaşma 2004 yılında AB'ye üye olan devletlerin hükümetlerince Roma'da imzalanmış ancak yürürlüğe girmemiştir: *Treaty Establishing a Constitution for Europe*, OJ C310, 16. 12. 2004.

içerisine eklenen hükümler de hukukî bağlayıcılıktan yoksun kalmıştır. Şart'ın hukukî bağlayıcılık kazanabilmesi ise Lizbon Antlaşması ile değişik AB Antlaşması'nda bu düzenlemeye atıfta bulunulması ile mümkün olmuştur.

Lizbon Antlaşması ile değişik AB Antlaşması'nın 6(1) maddesinde Şart'ın bağlayıcılığı hususunda şu hükme yer verilmiştir: “*Birlik, 12 Aralık 2007 tarihinde Strazburg’da uyarlandığı haliyle, Antlaşmalar’la aynı hukuki değere sahip olan 7 Aralık 2000 tarihli Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı’nda yer alan hakları, özgürlükleri ve ilkeleri tanıır*”¹⁴.

Bu ifadeden, Şart'ın bağlayıcılığı açısından iki sonuç çıkarılabilecektir. İlk olarak, Şart, AB Antlaşması içerisinde zikredilmekle artık, hukukî bağlayıcılığı hâiz olmuştur¹⁵. Ancak Şart’a bağlayıcılığını kazandıran AB Antlaşması'nın ilgili hükmünde, Şart'ın hangi hususlarda bağlayıcılık arz edeceği belirtilmemiştir. Bu konu ise Şart'ın 51(1) maddesinde açıklığa kavuşturulmuştur. Söz konusu madde şu şekilde kaleme alınmıştır: “[b]u Şartın hükümleri, sübsidiarite ilkesi gözetilmek

¹⁴ Bu makalede AB Antlaşması'nın, AB Genel Sekreterliği (AB Bakanlığı) tarafından yapılan Türkçe çevirisinden faydalanılmıştır: <http://www.abgs.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf> (21.01. 2013).

¹⁵ Lizbon Antlaşması ile değişik AB Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra ABAD, kararlarında AB'nin hukukî düzeni açısından insan hakları kurallarının tek veya esaslı kaynağı olarak Temel Haklar Şartına dayanma eğilimine girmiştir. Şart'ın kaynak olarak alındığı kararlardan güncel olan bazıları için bkz. *Shirley McCarthy v Secretary of State for the Home Department*, C-434/09 [2011] ECR-I 000, para.27; *Gerardo Ruiz Zambrano, v Office national de l'emploi*, C-34/09, [2011] ECR-I 000, paras. 1, 32(2), 35(3); *Eva-Maria Painer v Standard VerlagsGmbH and Others*, C-145-10, [2011] ECR-I 000, para.; 43(4), 115; *Joseba Andoni Aguirre Zarraga v Simone Pelz*, C-491/10 PPU [2010], paras. 7, 35, 37 (1), 42, 59-66, 69, 70, 75; *Ilonka Sayn-Wittgenstein v Landeshauptmann von Wien*, C-208/09 [2010], ECR-I 13693, paras 52, 89; *Bundesrepublik Deutschland v B and D*, C-57/09 - C-101/09 (*joint cases*), [2010], ECR-I 10979, paras. 14, 78; I.B. (Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 21 October 2010), C-306/09, [2010], ECR-I 10341, para. 5(12); *Aydin Salahadin Abdulla, Kamil Hasan, Ahmed Adem, Hamrin Mosa Rashi and Dler Jamal v Bundesrepublik Deutschland* C-175/08-C-176/08-C-178/08-C-179/08 (*joint cases*), [2010], ECR-I 01493, paras.; 6, 7, 9; *Nawras Bolbol v Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal*, C-31/09, [2010], ECR-I 05539, paras 14, 38; Temel Haklar Şartının ABAD'da uygulanması yönünde ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. *Peers, S.*: EU Justice and Home Affairs Law, Oxford-New York 2011, ss. 99-101 (JHA Law).

suretiyle Birliğin kurum ve kuruluşlarına ve Birlik hukukunu uyguladıkları durumlarla sınırlı olmak üzere üye devletlere yöneliktir. Bunun sonucu olarak, Birliğin kurum ve kuruluşları ile üye devletler, yetkileri ölçüsünde, bu Şartta yer alan haklara saygı gösterir, ilkeleri gözetir ve bu hak ve ilkelerin uygulanmalarını teşvik eder.”¹⁶ Bu hükümden yola çıkarak, üye devletlerin Şart’ın uygulanması hususunda uluslararası bir sorumluluğa sahip olmadıkları¹⁷ ve Birlik hukuku kapsamına girmeyen konularda bu düzenleme ile bağlı kılınmadıkları sonucuna varılmaktadır.

AB Antlaşması m.6(1)’deki hükümden çıkarılan ikinci sonuç ise Şart’ın bağlayıcılık seviyesinin, Kurucu Antlaşmalar ile aynı çizgide yer alması gerektiğidir¹⁸. AB hukukunda, Kurucu Antlaşmalar birincil hukuk

¹⁶Bu maddede, Şart’ın Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından yapılan Türkçe çevirisi kullanılmıştır: <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/hukuk/temelhak.pdf> (21.01.2013).

¹⁷Bu yönde *Gil-Bazo* Şart’ın üye devletlerce imzalanarak yürürlüğe girmiş olan uluslararası bir antlaşma niteliğini hâiz olmaması düşüncesini, Şart’ın uygulama alanını sınırlayan 51. maddesinin yanında uluslararası antlaşmayı tanımlayan Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin 1. maddesine de dayandırmıştır: **Gil-Bazo, M. T.:** “The Charter of Fundamental Rights of The European Union and The Right To Be Granted Asylum in The Union’s Law”, *Refugee Survey Quarterly*, 2008, C. 27, S.3, s. 35. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (*Vienna Convention on Law of Treaties*) 23 Mayıs 1969 tarihinde imzalanmış ve 27 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe girmiştir: *United Nations Treaty Series C. 1155*, s. 331. Antlaşmanın esas metnine, http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (21.01.2013) adresinden ulaşılabilir.

¹⁸Aynı yönde bkz., **Gil-Bazo**, s.34; **Zalimiene, S.:** Competence of the National Court to Act on Its Own Motion in a European Context, Direct Applicability of Articles 18 and 47 of the European Union Charter of Fundamental Rights, Seminar on the “Asylum and Immigration Law: the National Judge between National and European Standards”, Association of the Councils of State and the Supreme Administrative Jurisdictions of the European Union, Brussels, 17 December 2010, s.1, www.juradmin.eu/seminars/Brussels2010/Paper_Zalimiene.pdf (21.01.2013); **Peers**, *JHA Law*, s. 99 vd; **Di Federico**, ss. 265-285; **Baykal**, s.393; **Göçmen, İ.:** Keeping a(n) Fair Balance between the “Judicial Cooperation in Criminal Matters” and Fundamental Rights: The Contributions of the Court of Justice of the European Union, The Academic Association for Contemporary European Studies Conference on Exchanging Ideas on Europe 2012 Old Borders – New Frontiers (yayımlanmamış tebliğ metni), 3-5 September 2012, Passau, Germany, s. 20. Tebliğ metninin tamamına <http://events.uaces.org/documents/papers/1201/gocmen.pdf> (21.01.2013) adresinden ulaşılabilir.

kaynaklarından sayılmaktadır¹⁹. AB hukukunun ikincil kaynaklarının ise birincil kaynaklarına aykırı olamayacağı kabul edilmektedir²⁰. Bu durumda, AB'nin ikincil hukuk kaynaklarının Şart ile uyumlu olması gerekmektedir.

II. TEMEL HAKLAR ŞARTI'NDA YER ALAN SİĞİNMA HAKKININ ÇERÇEVESİNİN BELİRLENMESİ

A. SİĞİNMA HAKKININ İÇERİĞİNE İLİŞKİN GENEL SORUN

Şart'ın, bilinen ve uygulanmakta olan hakları teminat altına alma amacı taşıması, Şart'ta yer alan hakların içeriklerinin yoruma ihtiyaç bırakmayacak kadar açık olduğunu düşündürebilir. Bu düşünce, Şart'ın “özgürlükler” başlığını taşıyan ikinci bölümünün 18. maddesinde düzenlenen sığınma hakkı için geçerli değildir²¹. Gerek sığınma hakkının içeriğinin özünde tartışmalı olması, gerek Şart'ın yukarıda zikredilen kaynaklarında bu hakkın belirginleşmemiş olması, Şart'ın sığınma hakkını düzenleyen 18. maddesinin yorumlanmasını gerekli kılmaktadır.

¹⁹AB hukukunun birincil ve ikincil hukuk kaynaklarına ilişkin ayrıntılı bilgiler ve doktrin tartışmaları için bkz. **Göçmen, İ.**: Avrupa Birliği Hukukunda Direktiflerin Bireyler Arasındaki İlişkilere Etkileri, Ankara 2008, ss. 30-40.

²⁰Lizbon Antlaşması ile değişik AB Antlaşması'nın 13(2). maddesi bu hususta “*her kurum, kurucu antlaşmalar ile kendisine verilen yetkilerin sınırları dâhilinde ve kurucu antlaşmalarda öngörülen usul, şart ve hedeflere uygun olarak hareket eder*” hükmüne yer vermek suretiyle birincil hukuk kaynaklarını bağlayıcılık açısından en üst seviyede kabul etmiştir. Öte yandan, ABAD içtihatları da ikincil hukuk kaynaklarının birincil hukuk kaynakları ile uyumlu olmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu husustaki ABAD kararlarından bazıları için bkz. *Zoi Chatzi v Ipourgos İkonomikon*, C-149/10, [2010], ECR-I 000, para. 43; *Ordre des barreaux francophones et germanophone and Others v. Conseil des ministres*, C-305/05, [2007], ECR I-05305, para.28; ayrıca bkz. *Commission v Council*, (218/82), [1983] ECR 4063, para. 15; *Spain v Commission*, C-135/93, [1995], ECR I-1651, para. 37.

²¹“*Temel Haklar Şartı'nın sığınma hakkı açısından, 1951 Sözleşmesi'ne uyum konusunda bir teminat mı öngördüğü; yoksa, bu teminattan daha geniş bir perspektifte mi bu hakkı ele aldığı hususu açık değildir*”: **Peers, S.**: “Human Rights, Asylum and European Community Law”, *Refugee Survey Quarterly*, 2005, C. 24, S.2, s. 32.

Şart'ın 18. maddesinde, “sığınma hakkı²², 28 Temmuz 1951 tarihli *Mültecilerin Hukukî Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve 31 Ocak 1967 tarihli Protokol kuralları dikkate alınarak ve Avrupa Topuluğunu kuran Antlaşmaya uygun olarak teminat altına alınmalıdır*” ifadesine yer verilmiştir. Böylelikle, “sığınma hakkı” AB hukukunda açıkça bir “hak” olarak tanınmıştır. Ancak bu “hak”tan ne anlaşılması gerektiği belirli değildir. Bu belirsizliğin temel nedeni ise sığınma kavramının sığınan ve sığınılan açısından değişen, iki boyutlu bir niteliği olmasıdır.

Sığınma, bir taraftan temel hakları ihlâl edilen veya ihlâl tehlikesine maruz kalan bireyin, kendisini bu tehlikeden koru(ya)mayan menşe ülkesinden kaçma ve kurtulma faaliyetini, diğer taraftan da onun ihtiyaç duyduğu korumanın menşe devletinden farklı bir devlet tarafından karşılanmasını nitilemektedir²³. Böylece bir “hak” olarak sığınma, hem bireyleri hem devleti ilgilendiren bir hâl almaktadır. Bireysel anlamda sığınma hakkı, sığınan (birey) odaklı bir bakış açısıyla sığınma sağlanma anlamını hâizken, sığınılan (devlet) boyutundan bakıldığında daha dar bir anlam ifade etmektedir.

Bireysel bir hak olarak sığınma hakkının sığınma sağlanma anlamına geleceği düşüncesi, sığınmayı, sığınan boyutundan ele alan insan hakları kuramı çerçevesinde açıklanabilir. İnsan hakları kuramına göre sığınma, korunma ihtiyacı içerisinde olan bireyin temel haklarını

²²Temel Haklar Şartının Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından yapılan çevirisinde “sığınma” hakkı yerine “iltica” hakkı ifadesi kullanılmıştır. Oysa Şart'ın esas metinlerinden biri olan İngilizce metinde sığınma hakkı (*right to asylum*) ifadesi kullanılmıştır. Aynı şekilde, Fransızca metinde de “*droit d'asile*” ifadesi kullanılmıştır. Metnin İngilizce ve Fransızca metinleri için bkz. http://www.europarl.europa.eu/charter/default_en.htm (21. 01. 2013).

²³*Grahl Madsen*, sığınmayı birey odaklı bir bakış açısıyla, tutsaklıktan kurtulma veya özgürlüğe kavuşma olarak tanımlamıştır: **Grahl Madsen, A.**: The Status of Refugees in International Law, Leiden 1972, s. 3. Öte taraftan, Uluslararası Hukuk Enstitüsünün benimsediği sığınma tanımında sığınılanın (devletin) bakış açısını görebilmek mümkündür. Uluslararası Hukuk Enstitüsü, sığınmayı “*koruma arayışında olan kişiye, bir devletin kendi sınırları içerisinde veya kontrol alanı dâhilindeki bir başka yerde bu korumayı sağlaması*” olarak tanımlamıştır. Institute of International Law, Resolutions Adopted at Its Bath Session, September 1950, Chapter I, Article 1.; Uluslararası Hukuk Enstitüsü'nün tanımına ilişkin yorumlar için bkz. **Battjes, H.**: European Asylum Law and International Law, Leiden 2006, s. 5 vd.

ikame etme görevi görmesi sebebiyle, doğası gereği insan hakları ile sıkı bir ilişki içerisinde²⁴. Sığınmanın öznesi olan bireyler, temel ihtiyaçlarının karşılanamamasından dolayı sığınma arayışına girmektedirler²⁵. İnsan hakları kuramına göre ise bireyler, aralarında bir fark olmaksızın temel haklar ile donatılmış olarak dünyaya gelirler²⁶. Bu haklara sahip olmaları için coğrafi bir sınırlama da söz konusu olamaz. Dolayısıyla, bireyler vatandaşı oldukları veya ikamet ettikleri devletin ülkesel sınırlarının içinde olup olmadıkları fark etmeksizin temel haklara sahiptirler²⁷. Böylelikle, eşitlikçi, evrensel ve tarafsız olan insan hakları anlayışı²⁸ çerçevesinde, bireyin, ihlâl edilen haklarının ikame edilmesi veya haklarının ihlâl edilmesi tehlikesinden korunması, tüm insanlığı

²⁴ *Peker, B./Sancar, M.*: Mülteciler ve İltica Hakkı Yaşamın Kısıyındakilere Hoşgeldin Diyebilmek, Ankara 2001, s.10.

²⁵ *Shacknove, A. E.*: “Who is a Refugee?”, *Ethics*, January 1985, C. 95, S. 2, s. 279, 281 vd; *Foster, M.*: *International Refugee Law and Socio-Economic Rights, Refugee from Deprivation*, Cambridge 2007, s. 27 vd; *Hathaway, J. C.*: *The Law of Refugee Status*, Toronto-Vancouver 1991, s.135; *Goodwin-Gill, G. S./McAdam J.*: *The Refugee in International Law*, New York 2007, s. 356.

²⁶ İnsanın varlık değeri temel haklara sahip olmasının ana nedenidir. Bu ana neden, dinsel bakış açısında insanın “kutsal” bir varlık olmasına dayandırılırken; dinsel olmayan bakış açısında ise, bu varlığın “değerli” olduğu inancından temel almaktadır. Dinsel bakış açısında, kutsallığın sebebi, aynı Tanrı tarafından yaratılmış olmaktan veya aynı dini paylaşmaktan gelir; dinsel olmayan bakış açısında ise, insanın değeri, “içsel –içkin- (*intrinsic*)” ve objektif bir değerdir. İçsel olmasının anlamı, insanın değerinin **kendisinden** kaynaklanmasıdır. Bu bakış açısına göre, değer oluşması için bir başka sebep aranmaz; *Perry, M. J.*: *The Idea of Human Rights Four Inquiries*, New York 1998, ss. 11-26. Dinsel argümanları kullanmadan insan hakları kavramını açıklayan bazı yazarlar da “kutsallık” ifâdesini kullanmıştır. Ancak, buradaki kutsallık ifâdesi, içsel değer karşılığı olarak kullanılmıştır: *Dworkin, R.*: “Life is Sacred: That’s the Easy Part”, *New York Times Magazine*, May 16 1993, s.36; *Dworkin R.*: *Life’s Dominion: An Argument About Abortion, Euthanasia and Individual Freedom*, New York-Toronto 1993, s. 25; *Kohen, A.*: *In Defense of Human Rights a Non Religious Grounding in a Pluralistic World*, *Routledge Innovations in Political Theory*, New York 2007, ss. 129-151. Seküler anlamdaki “kutsallık” ifadesinin insan hakları kuramı içerisindeki yeri konusunda ayrıntılı bilgiler ile *Perry* ve *Dworkin*’in görüşleri çerçevesindeki tartışmalar için bkz. *Kohen*, ss. 64-84.

²⁷ *Perry*, s. 30.

²⁸ *Griffin, J.*: *Well-Being, Its Meaning, Measurement and Moral Importance*, New York 2002, s. 239.

ilgilendiren bir husus olarak cereyan edecektir²⁹. Bu doğrultuda insan hakları kuramı bakış açısıyla, sığınma hakkının bireye ait olan ve sığınma sağlanma anlamına gelen bir hak olduğu düşünülebilir³⁰.

Sığınma sağlanma hakkının bireysel bir hak olarak kabul edilmesi durumunda koruma sağlayacak devletin birtakım yükümlülükleri söz konusu olacaktır. Doktrinde bu yükümlülükler beş başlık altında ele alınmaktadır. Bunlar: (1) sığınma talep eden kişiyi ülkesel sınırları içerisine kabul etme (2) bireyin ülke içerisinde kalmasına izin verme (3) bireyin sınırdışı edilmemesi (4) bireyin iade edilmemesi (5) bireyin (sığınma devletinin ülkesine girişi sebebiyle) cezalandırılma veya benzeri şekilde özgürlüğünden alıkonulmamasıdır³¹.

Sığınma hakkının ikinci anlamı ise sığınılanın (devletin) boyutundan bakılarak şekillendirilebilir. Bu çerçevede sığınma hakkı, bireyden ziyâde devlete yönelik bir hak olarak değerlendirilebilir. Sığınma hakkının bir “devlet hakkı”³² olarak kabul edilmesi durumunda bu hakkın anlamı birey açısından artık “sığınma sağlanma” içeriğini hâiz

²⁹ Sığınmayı tüm insanlığa yönelik olan ve ahlaki değer taşıyan genel bir yükümlülük olarak ele alan *Goodin* bu hususta, (ülkesel) sınırların önemli olduğunu ancak ahlaki olarak önem taşıyanın ülkesel sınırlar değil, bireyleri çevreleyen sınırlar olduğunu vurgulamıştır: *Goodin, R. E.*: “What is so Special about Our Fellow Countrymen?”, *Ethics*, 1998, C. 98, S.4, s. 686.

³⁰ *Grotius* ve *Suarez*, sığınma hakkının bireyin tabii bir hakkı olduğunu ve devlete, uluslararası toplum adına hareket etme yönünde bir ödev yüklediğini belirterek sığınma hakkının içeriğini sığınma sağlanma olarak tesis etmişlerdir. *Grotius* ve *Suarez*’in görüşlerine ilişkin bilgiler için bkz. *Weis, P.*: “The United Nations Declaration on Territorial Asylum, Canada Yearbook of International Law”, 1969, C.7, s.119; *Boed*, s.8; *Kaladharan-Nayar, M. G.*: “The Right of Asylum in International Law, Its Status and Prospects, Saint Louis University Law Journal, 1972-1973, C. 17, s. 26 vd. Buna ek olarak, *Peker ve Sancar*, “sığınma hakkının, özü itibarıyla yaşam hakkının yani kişinin bedensel ve fiziksel bütünlüğünü koruma talebinin, yaşadıkları ülkelerde bu açıdan tehlike altında olan kişiler için getirdiği bir insan hakları normu olduğunu” vurgulamaktadırlar: *Peker/Sancar*, s.9.

³¹ *Boed*, s.3; *Mubanga-Chipoya*: C.L.C.; Final Report, The Right of Everyone to Leave any Country, Including His Own and Return to His Country: UN Doc.E/C.4/Sub.2/1988/35; June 1988, ss. 103-106, naklen, *Clark, T.*: “Human Rights and Expulsion: Giving Content to the Concept of Asylum”, *International Journal of Refugee Law*, 1992, C. 4, S. 2, s. 190, d.n. 2.

³² Terim için bkz. *Peker/Sancar*, s.8.

olmayacaktır. Çünkü bu yaklaşıma göre sığınma, devletlerin egemenlik yetkisi içerisinde yer alır³³. Sığınma hakkının egemenlik yetkisi kapsamında değerlendirilmesinin sonucunda ise devletlerin sığınmacıları ülkesel sınırlarına kabul etme ve onlara sığınma sağlama hususunda bir yükümlülükleri olduğundan söz edilemeyecektir³⁴. Bir başka ifadeyle, bu bakış açısıyla sığınma sağlama, devletlerin takdirine bırakılmış olmaktadır.

B. Temel Haklar Şartı'nda Yer Alan Sığınma Hakkı'nın Çerçevesinin Belirlenmesinin Önemi

Şart'ta yer alan sığınma hakkının çerçevesinin belirlenmesi çeşitli açılardan önem taşımaktadır. Şart'ın sadece AB ve AB'ye üye devletlerin ulusal mahkemeleri için Birliğin faaliyetleri açısından bağlayıcı hale gelmiş olması³⁵, Şart'ta yer alan hakların içeriğinin belirlenmesinin de tek

³³*Grahl-Madsen*, sığınmanın devlet egemenliğinin bir parçası olarak algılanmasının, uluslararası hukukun temel taşlarından biri olan ulusal egemenlik anlayışıyla paralel olduğunu belirtmiştir: *Grahl-Madsen*, Territorial Asylum, s.23; aynı yönde bkz. *Weis*, s.133; *Boed*, s. 3 vd.; *Morgenstern*, s.327; *Kaladharan-Nayar*, 26; *Clayton, G.*: Textbook on Immigration and Asylum Law, Oxford 2010, s. 410; *Dummet A./Nicol A.*: Subjects, Citizens, Aliens and Others, London 1990, s.411.

³⁴*Boed*, s. 8 ve d.n. 35; *Morgenstern*, 335 vd. Sığınmanın devletlerarası bir mesele haline gelmiş olması, sığınma sağlama faaliyetinin, devletlerin inisiyatifinde olması sonucunu doğurmuştur. Her ne kadar, geri göndermeme ilkesinin (*non-refoulement*) hem uluslararası sözleşmelerde yer bulması, hem uluslararası teamül hukuku kuralı hâline dönüşmüş olması sebebiyle devletlerin, sığınmacıları hayatlarının ya da özgürlüklerinin tehlike altında olabilecekleri yerlere göndermemek çerçevesinde bir yükümlülükleri olduğundan bahsedilebilse de, söz konusu bireylerin korunmasına ilişkin “hukukî statüler”in tanınması, devletlerin kendi yetkilerinde bulunmaktadır. Geri göndermeme ilkesi ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bkz. *Lauterpacht, E./Bethlehem D.*: The Scope and Content of the Principle of Non-Refoulement: Opinion, içinde, *Feller, E/Türk, V. ve Nicholson F. (eds.)*: Refugee Protection in International Law UNHCR's Global Consultations on International Protection, Cambridge 2003, ss. 88-177; *Allain, J.*: “The Jus Cogens Nature of Non-Refoulement”, International Journal of Refugee Law, 2001, C. 13, S.4, s. 538 vd.; *Taneri, G.*: Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi (*non-refoulement*) İlkesi, Ankara 2012; *Tokuzlu, L. B.*: Non-Refoulement Principle in a Changing European Legal Environment with Particular Emphasis on Turkey, A Candidate Country at the External Borders of The EU, İstanbul 2006 (yayımlanmamış doktora tezi).

³⁵Bununla birlikte, Şart'ın hukukî bağlayıcılık kazanmasından sonra ABAD kararlarındaki eğilim, AB'nin hukukî düzeni açısından insan hakları kurallarının tek veya esaslı kaynağı olarak Temel Haklar Şartını kaynak olarak almak şeklinde

başına Birliği ilgilendiren bir husus olduğunu düşündürebilir. Oysa AB çerçevesinde sığınma hakkının nasıl anlamlandırıldığı üye devletler kadar, hiç kuşkusuz, aday devletler açısından da önem taşımaktadır³⁶.

Buna ilave olarak, AB'nin sığınma hakkına bakış açısının insan hakları yaklaşımına paralel bir yönde şekillenmesinin, mülteci hukukunda büyük bir gelişmeye sebebiyet verebileceği öngörülebilir. Şart'ta yer alan sığınma hakkının, sığınma sağlanma hakkı olarak anlaşılacak biçimde bireye bağlanması hâlinde, AB'nin tamamlanması yönünde yoğun çabalar sarf ettiği Avrupa Ortak Sığınma Sistemi (AOSS)³⁷, önemli bir sarsıntı geçirmek durumunda kalacaktır. Çünkü sistem; uluslararası korumanın³⁸

olmuştur. Temel Haklar Şartının kaynak olarak alındığı kararlardan güncel olan bazıları için bkz. *Shirley McCarthy v Secretary of State for the Home Department*, C-434/09 [2011] ECR-I 000, para. 27; *Gerardo Ruiz Zambrano, v Office national de l'emploi*, C-34/09, [2011] ECR-I 000, paras. 1, 32(2), 35(3); *Eva-Maria Painer v Standard VerlagsGmbH and Others*, C-145-10, [2011] ECR-I 000, paras. 43(4), 115; *Joseba Andoni Aguirre Zarraga v Simone Pelz*, C-491/10 PPU [2010], paras. 7, 35, 37 (1), 42, 59-66, 69, 70, 75; *Ilonka Sayn-Wittgenstein v Landeshauptmann von Wien*, C-208/09 [2010], ECR-I 13693, paras 52, 89; *Bundesrepublik Deutschland v B and D*, C-57/09 - C-101/09 (*joint cases*), [2010], ECR-I 10979, paras. 14, 78; I.B. (Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 21 October 2010), C-306/09, [2010], ECR-I 10341, para. 5(12); *Aydin Salahadin Abdulla, Kamil Hasan, Ahmed Adem, Hamrin Mosa Rashi and Dler Jamal v Bundesrepublik Deutschland* C-175/08-C-176/08-C-178/08-C-179/08 (*joint cases*), [2010], ECR-I 01493, paras. 6, 7, 9; *Nawras Bolbol v Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal*, C-31/09, [2010], ECR-I 05539, paras. 14, 38; Temel Haklar Şartının ABAD'da uygulanması yönünde ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. *Peers*, JHA Law, ss. 99-101.

³⁶ Şart'ın üye devletler kadar aday devletler için de önem arz ettiği hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. *Taşdemir/Demir*, s. 95.

³⁷ AOSS'nin gelişimi ve kapsamı hakkında bkz. *Sidorenko, O. F.*: The Common European Asylum System: Background, Current State of Affairs, Future Direction, The Hague 2007, ss. 7-123 ve 173-222; *Juss, S. S.*: "The Decline and Decay of European Refugee Policy", Oxford Journal of Legal Studies, 2005, C. 25, S. 4, ss. 749-792; *Peers*, JHA Law, ss. 299-314; *Özcan, M.*: Avrupa Birliği Sığınma Hukuku Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı, Ankara 2005.

³⁸ Uluslararası koruma, menşe devletinin korumasından (ulusal koruma) yararlanamayan bireyler için ulusal korumanın ikame edilmesi anlamını taşır. Bu koruma, birey menşe devletinin korumasından tekrar yararlanabilecek hâle gelene kadar devam eder: *McAdam, J.*: Complementary Protection in International Refugee Law, Oxford-NewYork 2007, s.20; *Çiçekli, B.*: Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar, Ankara 2009, s.19.

sağlanması, uluslararası koruma sorumluluğunun³⁹ paylaşılması⁴⁰ ve bu sorumluluğun aktarılması⁴¹ olmak üzere üç temel taşıyıcı üzerine oturtulmuştur. Sistemin benimsediği sorumluluk aktarımı yönteminin özünde ise güvenli üçüncü ülke uygulamaları yer almaktadır⁴². Güvenli üçüncü ülke uygulamalarının ikincil hukuk kaynaklarına yansımış olmasından hareketle Birlik hukuku, sığınma başvurularını değerlendirme ve bu değerlendirme sonucunda koruma sağlama sorumluluğunun

³⁹Sorumluluk ifadesi ile birlikte mülteci hukuku terminolojisinde “kölfe” ifadesi de yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Bu çalışmada kölfet terimi yerine “sorumluluk” teriminin kullanılması tercih edilmiştir. Kölfet ve sorumluluk ifadelerinin kullanımı hususundaki tartışmalar için bkz. **Thielemann, E. R.**: Burden Sharing: The International Politics of Refugee Protection, The Centre for Comparative Immigration Studies Working Paper, No. 134, San Diego 2006 (Paper prepared for the Conference “Immigration Policy after 9/11: US and European Perspectives”, University of Texas Austin, 2-3 March 2006); **Noll, G.**: ”Risky Games? A Theoretical Approach to Burden-Sharing in the Asylum Field”, Journal of Refugee Studies, 2003, C. 16, S. 3, s.237; **Tally, K. A./Yonatan, B.**: “Responsibility Sharing and the Rights of Refugees: The Case of Israel”, George Washington International Law Review, 2009, C. 41, S.3, s. 623 vd; **Suhrke, A.**: “Burden-Sharing During Refugee Emergencies: The Logic of Collective versus National Action”, Journal of Refugee Studies, 1998, C. 11, S. 4, ss. 399-403; **European Council on Refugees and Exiles (ECRE)**, Position on Sharing the Responsibility: Protecting Refugees and Displaced Persons in the Context of Large Scale Arrivals, March 1996, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/403a40744.html> (21. 01.2013).

⁴⁰Sığınmanın öznesi olan bireylerin menşe ülkesinden çıkıp bir başka ülkeye göç etmesi, kabul eden ülke açısından belirli sorumlulukları da beraberinde getirecektir. Bu sorumluluklardan en önemlisi hiç kuşkusuz, sığınmacının hukukî statüsünün belirlenmesi ve sonrasında kendisine ikame korumanın sağlanmasıdır. Elbette ki bu faaliyetler aynı zamanda maddi bir gidere de sebebiyet vermektedir. Sorumluluğun paylaşılması ise hem statü belirleme ve koruma sağlama faaliyetlerinin hem maddi giderlerin paylaşılması anlamını taşıyacak şekilde kullanılmaktadır : **Tally/Yonatan**, s. 623; **Thielemann, E. R./Dewan, T.**: “The Myth of Free-Riding: Refugee Protection and Implicit Burden Sharing”, West European Politics, March 2006, C. 29, S. 2, ss. 355-360; AB içerisindeki sorumluluk paylaşımı konusuna ilişkin olarak ayrıca bkz. **Thielemann, E. R.**: Between Interests and Norms: Explaining Burden-Sharing in the European Union, Journal of Refugee Studies, 2003, C.16, S. 3, s. 259.

⁴¹AOSS'nin oluşturulmasına yönelik politikalar incelendiğinde sıklıkla uluslararası koruma ve sorumluluk paylaşımı/aktarımı arasında bir denge kurulması üzerinde durulduğu görülmektedir. Böylece şekillenen politikalar, Birliğin AOSS kapsamında düzenlediği ikincil hukuk kaynaklarına da yansımıştır. Bu hususta ayrıntılı bir çalışma için bkz. **Guild, E.**: The Europeanisation of Europe’s Asylum Policy, International Journal of Refugee Law, 2006, C. 18, S.3-4, ss. 630-651.

⁴²Güvenli üçüncü ülke kavramına yönelik ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Hurwitz, A.**: The Collective Responsibility of States to Protect Refugees, Oxford 2009. s. 46 vd.

“güvenli” olarak nitelendirilen üye olmayan devletlere kaydırılmasına cevaz vermektedir⁴³. Bu bağlamda, sığınma hakkının birey açısından, sığınma sağlanma hakkı olarak kabul edilmesi, Birliğin, sorumluluk aktarımına ilişkin politikalarının ve düzenlemelerinin gözden geçirilmesi ihtiyacını doğuracaktır. Çünkü sığınma sağlanma hakkının temel bir hak olarak kabul edilmesi, devlete sığınmacıyı ülkeye kabul etme ve en önemlisi, sığınma başvurusunu değerlendirme konusunda bir sorumluluk yükleyecektir. Bireyin sığınma sağlanma hakkı ile donanmış olması ise, güvenli üçüncü ülke uygulamaları gibi yöntemlerle sorumluluğun aktarılmasına yol vermeyecek kadar güçlü bir zırh oluşturacaktır. Hiç kuşkusuz bu durum AOSS ekseninde özel olarak Birliği etkilerken, mülteci hukuku açısından ise önemli bir gelişme doğuracaktır. Zira Birlik çatısı altında sığınma sağlanma hakkının temel bir hak olarak tanınması ve bu bağlamda güvenli üçüncü ülke uygulamalarının engellenmesi, mülteci hukuku açısından tek örnek olacaktır.

⁴³ Uluslararası koruma sorumluluğunun Birlik dışına aktarılabilmesine yol veren iki temel kaynak, Dublin Tüzüğü ve Usul Yönergesi'dir: *Council Regulation (EC) No 343/2003 of 18 February 2003 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an asylum application lodged in one of the Member States by a third-country national* (Dublin Tüzüğü), OJ L 50, 25.2.2003; *Council Directive 2005/85/EC of 1 December 2005 on minimum standards on procedures in Member States for granting and withdrawing refugee status* (Usul Yönergesi), OJ L 326/13, 13.12.2005. Dublin Tüzüğü, Birlik içerisinde sığınma başvurusunu değerlendirme konusunda sorumlu olacak üye devleti belirleyen kıstaslar öngörmekle birlikte, başvuru değerlendirme sorumluluğunun üye olmayan bir devlete âit olduğu yönünde karar verme serbestisini de üye devletlere tanımıştır. Böylece, üye devletler, ulusal hukukları uyarınca, sığınmacıyı, 1951 Tarihli BM Mültecilerin Hukukî Statüsüne Dair Sözleşme'nin hükümlerine bağlı kalmak kaydıyla üçüncü bir ülkeye yollayabileceklerdir. Usul Yönergesi'nde ise bu husus daha ayrıntılı bir şekilde Birlik hukukuna nesredilmiş bulunmaktadır. Usul Yönergesi uyarınca, sığınmacının başvurusunun bir başka ülke tarafından değerlendirilmesi veya sığınmacıya bu ülke tarafından tatminkâr bir koruma sağlanması makul bir varsayım teşkil ettiğinde, Üye Devletlerin, sığınmacının başvurusunu esastan değerlendirme sorumluluğu ortadan kalkmış olmaktadır. Özellikle, ilk sığınma ülkesinin başvurana mülteci statüsü verdiği durumda veya bir başka şekilde koruma sağladığı halde ve başvuran bu ülkeye kabul edildiğinde, Üye Devletlerin sığınma başvurusunu esastan inceleme yükümlülüğü söz konusu olmayacaktır. Yönerge'de, Üye Devletlerin, sığınma başvurusunu esastan inceleme yükümlülüğünün bir istisnası da, “başvuranın bağlantısı sebebiyle üçüncü bir ülkede sığınma aramasının makul bir olasılık teşkil etmesi hâli” olarak öngörülmüştür.

C. Sığınma Hakkının Çerçevesinin Belirlenmesinde İzlenecek Yöntem

Şart'ta yer alan sığınma hakkının çerçevesini belirlerken, yorum, iki temel sebepten ötürü AB hukuku ekseninde yapılmalıdır⁴⁴. İlk olarak, sığınma hakkını kapsamına alan Şart, Kurucu Antlaşmalar ile aynı bağlayıcılık seviyesine çıkarılarak AB hukukunun esaslı bir parçası haline getirilmiştir. İkinci olarak ise sadece Birliğin faaliyetleri ve işlemleri çerçevesinde bir bağlayıcılık alanına sahiptir. Şart'ın böylelikle tek başına Birlik hukukunun esaslı bir parçası olması, yorumunun da bu ekseninde yapılmasını gerektirecektir.

Bu bağlamda yorum sürecinde öncelikle ilgili hüküm kapsamında bir inceleme yapılmalıdır. Bu çerçevede, ilgili maddede sığınma hakkına ilişkin olarak gönderme yapılan kaynaklar incelenmelidir. Bu incelemeden sonuç alınamaması durumunda, Birlik hukuku içerisinde doğrudan doğruya Şart'ın yorumlanmasına ilişkin olarak getirilmiş kurallar göz önünde bulundurulmalı ve Birlik hukukunun yorumlanmasına ilişkin genel kurallar veya yaklaşımlar üzerinden hareket edilmelidir.

Birlik hukuku kapsamında özel olarak Şart'ın yorumlanması hususunda iki hüküm kaleme alınmıştır. Bunlardan ilki Şart'a bağlayıcılığını kazandıran AB Antlaşması'nın 6(1). maddesidir. Bu madde uyarınca, “Şart'ta yer alan haklar, özgürlükler ve ilkeler; Şart'ın yorumlanması ve uygulanmasının düzenlendiği VII. Başlığı altındaki genel hükümlere uygun olarak ve Şart'ta bu hükümlerin kaynaklarını ortaya koyan açıklamalar gerektiği şekilde göz önünde bulundurulacak” yorumlanmalıdır. Bu düzenlemenin gönderme yaptığı ve Birlik hukuku içerisinde doğrudan doğruya Şart'ın yorumlanmasına yönelik olan ikinci hüküm ise Şart'ın 53. maddesinde yer almaktadır. Buna göre, “Şartta yer alan hiç bir hüküm; ilgili uygulama alanlarında, Birlik hukuku, uluslararası hukuk, Avrupa İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi de dâhil olmak üzere, Birlik, Topluluk ve tüm üye

⁴⁴ Bu hususta, *Gil-Bazo*'nun bizim de katıldığımız görüşü, Şart'ın bir uluslararası antlaşma niteliğini hâiz olmaması sebebiyle, Viyana Sözleşmesi'nde yer alan genel yorum kuralının uygulanmayacağı yönündedir: *Gil-Bazo*, s.35 vd.; ayrıca bkz. yuk. dn. 17.

devletlerin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve üye devletlerin anayasaları tarafından tanınan insan hakları ve temel özgürlükleri sınırlayıcı veya zedeleyici biçimde yorumlanamaz”.

Her iki hüküm birleştirildiğinde, Şart’ın, yorumlanmasında göz önünde bulundurulacak kaynaklar açığa kavuşmuş olmaktadır. O halde sığınma hakkının içeriği ortaya koyulurken, öncelikle bu hakkın sayılan kaynaklar içerisindeki anlamı araştırılacaktır⁴⁵.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere, Şart’ın yorumlanması hususunda Birlik hukukunun genel yorum yöntemleri de dikkate alınmalıdır. Kurucu Antlaşmalarda ve ABAD Statüsünde AB hukukunun yorumlanmasına yönelik yöntem(ler)e ilişkin herhangi bir düzenleme yer almamakla birlikte, ABAD’ın içtihatları ile oluşturulmuş⁴⁶ yorum yöntemlerinden söz edilebilecektir⁴⁷. ABAD’ın yorumlama açısından temel eğilim olarak, yorumlanacak düzenlemenin genel yapısını ve ruhunu dikkate aldığı, bunu yaparken de, düzenleyicinin niyeti ve gözettiği amacı değerlendirdiği görülmektedir⁴⁸. Bununla birlikte, yorumlama sürecinde ABAD, Birliğin yapısını ve amaçlarını da dikkate almaktadır⁴⁹.

⁴⁵ Aynı yönde bkz. *Gil-Bazo*, s. 40.

⁴⁶ ABAD’ın AB hukukuna ilişkin yorumlama yetkisi Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Antlaşma’nın (ABİHA) 267. maddesine dayanmaktadır: *Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union*, OJ C83/49, 30.12.2010. Ancak, ABAD, söz konusu hüküm ile verilen yetkisini, AB Antlaşmaları ve kurumlarının faaliyetlerinden öteye geçirip, AB hukuk düzenini oluşturan her düzenlemeyi kapsayacak şekilde genişleten bir yorumda bulunmuştur: Bu yöndeki bir dava için bkz. *Amministrazione delle Finanze dello Stato v. SPI (joint cases)*, C-267/81- C-269-81, [1983] ECR 801; bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. *Chalmers, D./Davies, G./Monti, G.*: *European Union Law*, Cambridge 2010, ss.160-161.

⁴⁷ ABAD’ın oluşturduğu yorum yöntemleri; bağımsız, yeknesak, lâfzî, gerçekçi, mantıksal ve teleolojik yorum yöntemleridir: Bu hususta bkz. *Gil-Bazo*, s.40.

⁴⁸ ABAD’ın bu yöndeki kararlarına örnek olarak bkz. *Stauder v. City of Ulm*, C- 29/69, [1969], ECR 419, paras 3, 4; *Johannes Coenrad Mouljin v. Commission of the European Communities*, C-6/74, [1974], ECR 1287, para 11.

⁴⁹ *Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, C-11/70, [1970], ECR 1125, 1134, paras. 3-4; bu yönde ayrıca bkz. *Henkel, C.*: “Constitutionalism of The European Union: Judicial Legislation and Political Decision Making by the European Court of Justice”, *Wisconsin International Law Journal*, 2000-2001, C. 19, S.2, s.177.

D. Şart'ta Yer Alan Sığınma Hakkının Anlamı

1. Temel Haklar Şartı'nın 18. Maddesinde Belirtilen Kaynaklar Açısından

Şart'ın sığınma hakkını düzenlediği 18. maddesinde, bu hakkın teminat altına alınmasında, 1951 tarihli Mültecilerin Hukukî Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi (1951 Sözleşmesi) ve 31 Ocak 1967 tarihli Protokol (Protokol)⁵⁰ kurallarının ve AB'nin Kurucu Antlaşmaları'nın dikkate alınacağı belirtilmiştir.

1951 Sözleşmesi ile 1967 Protokolü ve Kurucu Antlaşmalar incelendiğinde, bu düzenlemelerin hiç birinde sığınma hakkına yer verilmemiş olduğu görülmektedir.

1951 Sözleşmesi, sığınmanın öznesi olan mülteciyi tanımlayarak⁵¹, bu tanım ışığında oluşturulan mülteci statüsünün sınırlarını belirlemiş ve yine bu çerçevede mültecilerin sahip olması gereken hak ve korumaları hüküm altına almıştır. 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokol'ünde sığınma hakkına ilişkin olarak herhangi bir hüküm yer almamakla birlikte, bu düzenlemelerin yapıları itibarıyla, sığınma hakkını bireysel bir hak olarak tanımlanmadıkları, mülteci statüsüne indirgenmiş uygulama alanlarından yola çıkılarak ileri sürülebilir. Ancak bu noktadan hareketle yapılacak

⁵⁰1951 tarihli Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi (*1951 Convention Relating to the Status of Refugees*), 14 Aralık 1950 tarih ve 429 (V) sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kararı ile yapılan Konferansta kabul edilmiş, 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanarak 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin 1967 tarihli Protokolü (*1967 Protocol Relating to the Status of Refugees*) 31 Ocak 1967 tarihinde imzaya açılarak 4 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

⁵¹1951 Sözleşmesinin 1(A) (2). maddesinde mülteci, “1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen” kişi olarak tanımlanmıştır. Tanımın yukarıdaki Türkçe çevirisi T.B.M.M İnsan Hakları Komisyonu tarafından yapılmıştır: <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/179-199.pdf> (21.01.2013). Tanımda yer alan tarihî kısıtlama, Protokol'ün 1(2). maddesi ile kaldırılmıştır.

yorum, Şart'ın sığınma hakkına ilişkin hükmü ile bağdaşmayacaktır. Zira sığınma hakkının yer aldığı 18. maddede, 1951 Sözleşmesi'nin ve 1967 Protokolü'nün "kurallarına" gönderme yapılmıştır. Bu bağlamda, yukarıda belirtildiği üzere, her iki düzenlemede de sığınma hakkına ilişkin olarak açık bir hüküm yer almadığından, Şart'ta belirtilen sığınma hakkının içeriği ne Sözleşme hükümlerinin ne Protokol'ün hükümlerinin incelenmesiyle anlaşılabilir.

Bu yönde, 18. madde hükmünün gönderme yaptığı ikinci kaynak olan Kurucu antlaşmalarda da sığınma hakkına ilişkin herhangi bir düzenleme olmadığı anlaşılmaktadır. Lizbon Antlaşması ile değişik Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma (ABİHA)'nın 78. maddesinde Birliğin, uluslararası korumaya yönelik politikalarının 1951 Sözleşmesi ile Protokol'e uygun olmasının gerektiği belirtilmekle yetinilmiştir.

Görüldüğü gibi Şart'ta sığınma hakkına yer veren 18. maddenin gönderme yaptığı kaynaklarda sığınma hakkına ilişkin herhangi bir hüküm yer almamaktadır. Bu sebeple söz konusu kaynakların değerlendirilmesi ile doğrudan doğruya sığınma hakkının anlamına yönelik bir yorum geliştirilemeyecektir.

2. Temel Haklar Şartı'nın 53. Maddesinde Belirtilen Kaynaklar Açısından

Şart'ın 53. maddesinde belirtilen kaynakları, Birlik hukuku⁵², uluslararası hukuk ve üye devletlerin anayasaları olmak üzere üç ana başlık altında ele almak mümkündür⁵³. Ancak, Birlik hukuku içerisinde sığınma hakkına doğrudan doğruya gönderme yapan veya yorumlanması

⁵²Birlik hukukunun en önemli yapıtaşlarından olan Kurucu Antlaşmalar, Şart'ın 18. maddesinin doğrudan gönderme yaptığı kaynaklardan olduğundan yukarıda "Temel Haklar Şartı'nın 18. Maddesinde Belirtilen Kaynaklar Açısından" başlığı altında ayrıca incelenmiş bulunmaktadır.

⁵³53. maddede Birlik hukukun, üye devletlerin anayasaları tarafından tanınan hakların ve uluslararası hukukun dışında Birliğin ve üye devletlerin taraf olduğu tüm uluslararası sözleşmelerin de Şart'ta yer alan hakların genel çerçevesini belirlediği görülmektedir. Bu makalenin sistematığı açısından, uluslararası hukuk başlığı altında üye devletlerin ve Birliğin taraf olduğu ve sığınma hakkına ilişkin olan sözleşmeler incelenmiş, bu sözleşmeler için ayrı bir kategori oluşturulmamıştır.

ile sığınma hakkının içeriğini ortaya koyabilecek olan herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bu sebeple Birlik hukuku 53. madde çerçevesinde bir değerlendirme yapılırken ayrıca incelenmemiştir⁵⁴.

53. madde hükmü, Şart'ta yer alan hakların, yukarıda belirtilen kaynaklar kapsamında tanınan temel haklar ve özgürlükleri zedeleyecek şekilde yorumlanamayacağı yönünde bir kural getirmiştir. Böylece, sözü edilen kaynaklarda sığınma hakkının anlamının sığınma sağlanma hakkı olması durumunda, Şart'ta düzenlenen hakkın da aynı kapsama sahip olduğu kabul edilmelidir.

a. Uluslararası Hukukta Sığınma Hakkı

i. Uluslararası Düzenlemelerdeki Görünümü

Uluslararası hukukta sığınma hakkına ilişkin düzenlemenin yer aldığı ilk belge, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesidir (Bildirge)⁵⁵. Bildirge'nin 14 (1). maddesinde sığınma hakkına şu şekilde yer verilmiştir: “herkesin, zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır”⁵⁶. Bildirge'nin İngilizce esas metninde sığınma hakkı yerine, sığınma arama hakkı (*right to seek asylum*) ve sığınmadan faydalanma hakkı (*right to enjoy asylum*) ifadeleri kullanılmıştır. Esasen sığınmadan faydalanma hakkı ifadesinin tercih edilmesi, Bildirge'nin hazırlık çalışmaları sırasındaki tartışmalar neticesinde söz konusu olmuştur. Hazırlık çalışmalarına konu olan taslakta, sığınma arama ve sığınma sağlanma (verilme) hakkı (*right to be granted asylum*) bireysel hak olarak düzenlemiş olmasına rağmen,

⁵⁴Birlik hukukunda açıkça sığınma hakkına ilişkin bir hüküm olmamakla birlikte Birlik hukukunun incelenmesi, Birliğin amacı ve yapısını ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Bu sebeple (AOSS çerçevesinde) Birlik hukukundaki düzenlemeler Birliğin yapısı ve amacı doğrultusunda sığınma hakkının anlamı incelenirken değerlendirilmiştir.

⁵⁵Bildirge (*The Universal Declaration of Human Rights*), Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 tarih ve 217 A (III) sayılı kararı ile ilân edilmiştir. Bildirge'nin İngilizce esas metni için bkz. <http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml> (22.01. 2013).

⁵⁶Bildirge'nin T.B.M.M. İnsan Hakları Komisyonu tarafından yayınlanan Türkçe çevirisi için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf> (22.01. 2013).

özellikle, İngiltere delegasyonunun etkisiyle “sığınma sağlanma” hakkı ifadesi yerine “sığınmadan faydalanma hakkı” ifadesi yerleştirilmiştir⁵⁷. Böylelikle Bildirge’de sığınma hakkının anlamı, birey açısından sığınma arama ve sığınmadan faydalanma çerçevesi içerisine hapsedilerek, sığınma sağlanma hakkına kıyasla çok daha dar bir kapsama indirgenmiştir⁵⁸. Bildirge’nin düzenlediği sığınma arama hakkı, sığınılan devlete değil de, bireyin menşe ülkesinin devletine karşı sahip olduğu bir hak olarak değerlendirilmektedir⁵⁹. Bu hâliyle sığınma arama hakkı, sığınmacının kabul edilmesi yönünde devletlere herhangi bir sorumluluk yüklememektedir⁶⁰. Sığınmadan faydalanma hakkı ise sığınma talebinde bulunulan devlet tarafından sadece bu talebin kabul edilmesi durumunda ortaya çıkabilecek bir hak olup⁶¹, tıpkı sığınma arama hakkı gibi devlete sığınmacıyı ülkesine kabul etme ve koruma sağlama yönünde bir yükümlülük öngörmemektedir.

Bildirge, teknik olarak hukukî bağlayıcılığı hâiz olmasa da, uluslararası hukukta önemli bir etkiye sahiptir⁶². Nitekim sığınmaya

⁵⁷Hazırlık çalışmalarındaki söz konusu tartışmalar için bkz. *Shah, P. A.*: Refugees, Race and the Legal Concept of Asylum in Britain, London 2000, s. 61.

⁵⁸*Lauterpacht*, Bildirge’nin 14. maddesinin, hazırlık çalışmaları esnasında “her bir devletin sığınma sunma ve kendisine sığınanların iade edilmesi yönündeki talepleri reddetme hakkı olduğu” şeklinde yorumlandığını belirtmiş, bu yorumu devletlerin uluslararası hukukta kabul edilen egemenlik haklarının bir uzantısı olarak değerlendirmiştir: *Lauterpacht, H.*: The Universal Declaration of Human Rights, 5 British Year Book of International Law, 1948, ss. 354-373; ayrıca bkz. *Grahl Madsen, A.*: Territorial Asylum, London 1980, s.23 (Territorial Asylum); *Weis*, s.133; *Boed, R.*: “The State of the Right of Asylum in International Law”, Duke Journal of Comparative and International Law, 1994-1995, C. 5, S. 5, s. 3 vd; *Morgenstern, F.*: “The Right of Asylum”, British Yearbook of International Law, 1949, C.26, ss.327, 336; *Kaladharan-Nayar*, 26; *Clayton*, s. 410; *Dummet /Nicol*, s.411.

⁵⁹Sığınma arama hakkının bireyin kendi ülkesini terk etme hakkının bir yansıması olduğu kabul edilmektedir. Bireyin menşe ülkesini terk etme hakkının temelinde ise “vatandaşların veya ikamet etmekte olanların, devletin mülkiyetinde olmaması” prensibi yatmaktadır: *Grahl Madsen, A.*: Territorial Asylum, ss. 2, 26; ayrıca bkz. *Boed*, s.6.

⁶⁰*Boed*, s.7.

⁶¹*Edwards, A.*: “Human Rights, Refugees and the Right "to Enjoy" Asylum”, International Journal of Refugee Law, 2005, C.17, S. 2, s. 302.

⁶²Bildirge’nin hukukî niteliğine ve uluslararası hukuktaki yerine ilişkin kapsamlı bir çalışma için bkz. *Hannum, H.*: “Status of the Universal Declaration of Human Rights in

ilişkin hükümler ihtiva eden uluslararası düzenlemelerin de Bildirge'nin sığınmaya yönelik bakış açısını taşıdığı görülebilir. Bu bağlamda, 1951 Sözleşmesi ve O'nun 1967 tarihli Protokolü sığınma hakkına ilişkin herhangi bir hüküm ihtiva etmezken, 1967 tarihli Birleşmiş Milletler Ülkesel Sığınma Bildirisinin⁶³ 1. maddesinde Bildirge'nin 14. maddesine gönderme yapılmış, sığınma hakkı devlet egemenliği çerçevesinde ele alınmıştır. Aynı şekilde, Avrupa Konseyi'nin 1977 tarihli Ülkesel Sığınma Bildirisinde de⁶⁴ sığınma hakkının devlet egemenliği kapsamında olduğundan bahsedilmiştir⁶⁵.

Sığınma hakkının, bireye sığınma sağlanmasını kapsayan bir içeriğe sahip olmadığı yönündeki anlayış, bölgesel düzenlemelerde de kendisini göstermektedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi⁶⁶, Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi⁶⁷ ve *Cartagena* Deklarasyonu⁶⁸ sığınma hakkı konusunda açıkça herhangi bir hükme yer vermeyerek sessiz kalmıştır. Bu hususta sessiz kalmayan düzenlemelerin ise devlet odaklı bir sığınma hakkı anlayışına sahip olduğu görülmektedir. Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi⁶⁹ ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartında⁷⁰ sığınma

National and International Law”, *Georgia Journal of International and Comparative Law*, 1995-1996, C. 25, ss. 287-398.

⁶³Birleşmiş Milletler Ülkesel Sığınma Bildirisi (*United Nations Declaration on Territorial Asylum*), 14 Aralık 1967, A/RES/2312/(XXII).

⁶⁴Avrupa Konseyi Ülkesel Sığınma Bildirisinin (*Council of Europe, Declaration on Territorial Asylum*) 18 Kasım 1977 tarihinde kabul edilmiştir.

⁶⁵Bu düzenlemelerde sığınma hakkına ilişkin olarak yer alan hükümlerin değerlendirilmesi için bkz. *Boed*, s. 4 vd.

⁶⁶İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme (*Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*), 20 Mart 1950'de Roma'da imzalanmış, 3 Eylül 1952'de yürürlüğe girmiştir.

⁶⁷Sözleşme, (*Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa*) Afrika Birliği Örgütü tarafından 27 Haziran 1981 tarihinde kabul edilmiş, 21 Ekim 1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

⁶⁸Deklarasyon (*Cartagena Declaration on Refugees, Colloquium on the International Protection of Refugees in Central America, Mexico and Panama*), 19-22 Kasım 1984 tarihinde Kolombiya, Cartagena'da toplanan Konferans tarafından 22 Kasım 1984 tarihinde kabul edilmiştir.

⁶⁹Sözleşme (*Organization of American States, American Convention on Human Rights, "Pact of San Jose"*), Costa Rica'da 22 Kasım 1969 tarihinde imzalanmış, 18 Haziran 1978 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin İngilizce metnine

hakkına yer verilmiştir. Amerika İnsan Hakları Sözleşmesinin 22. maddesinin 7. fıkrasında, “herkesin yabancı bir ülkede sığınma arama ve sığınma sağlanma hakkına sahip olduğu” belirtilmiş; ancak bu hak, sığınma devletinin kanunlarına ve uluslararası sözleşmelere bağlanmıştır. Benzer şekilde Afrika Şartının 12. maddesinin 3. fıkrasında da, “her bireyin sığınma arama ve sığınma sağlanma hakkına sahip olduğu” düzenlenmiş ve tıpkı Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi’nde olduğu gibi, Afrika Şartı’nda da sığınma sağlanma hakkı sığınma devletinin kanunlarına ve uluslararası sözleşmelere bağlı kılınmıştır. Böylece, her iki düzenlemede de, sığınma sağlanma hakkı zikredilmiş olsa da bu hak, onu bir hak olarak tanımayan uluslararası hukuk ve sığınma devletinin takdirine bırakılmıştır.

ii. Uluslararası Teamül Hukuku Kuralı olarak İçeriği

Doktrinde, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 14. maddesinde düzenlenen sığınma hakkının bir uluslararası teamül hukuku kuralı olarak kabul edilmesine yönelik görüşler olmakla birlikte, teamül hâline dönüşmüş olan sığınma hakkının içeriğinin Bildirge’de düzenlenen “sığınma arama ve sığınmadan faydalanma” hakkı olduğu kabul edilmektedir⁷¹. Nitekim sığınma hakkının uluslararası bir teamül hukuku

<http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b36510.html> adresinden ulaşılabilir (22.01.2013).

⁷⁰Şart (*Organization of African Unity, African Charter on Human and Peoples’ Rights (“Banjul Charter”)*), 27 Haziran 1981 tarihinde kabul edilmiştir. Şartın İngilizce metnine <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b3630.html> adresinden ulaşılabilir (22.01.2013).

⁷¹**Chowdhury, S. R.**: “A Response to the Refugee Problems in Post Cold War Era: Some Existing and Emerging Norms of International Law”, *International Journal of Refugee Law*, 1995, C. 7, S. 1, s. 105; **Meron, T.**: *Human Rights and Humanitarian Norms as Customary Law*, Oxford, 1989, 113; **Humphrey, J.**: “The International Bill of Rights: Scope and Implementation”, *William and Mary Law Review*, C. 17, 1976, ss. 527 ve 529; **Humphrey, J.**: *No Distant Millenium: The International Law of Human Rights*, Paris 1989, s.155; **Waldock, H.**: *Human Rights in Contemporary International Law and the Significance of the European Convention*, içinde, *The European Convention of Human Rights*, London 1965, ss. 1 ve 15; **Sohn, L. B.**: “The Human Rights Law of the Charter”, *Texas International Law Journal*, 1977, C. 12, ss. 133; **Schachter, O.**: *International Law in Theory and Practice*, Dordrecht 1991, s. 336. **Meron, Humphrey, Waldock, Sohn ve Schachter**, İnsan Hakları

kuralına dönüştüğü yönündeki iddiaları destekleyen tüm gerekçeler, Bildirge’de yer alan sığınma arama ve sığınmadan faydalanma hakkı ekseninde şekillenmektedir⁷².

Görüldüğü gibi, uluslararası hukuktaki bakış açısına göre, sığınmacı kendisine “sığınma sağlanması” konusunda bir hakka sahip değildir⁷³. Uluslararası hukukta, sığınma devlet egemenliği ile ilişkilendirildiği için, birey ekseninde sığınma hakkından anlaşılan, sığınma arama ve sığınmadan faydalanma olmuştur⁷⁴. Egemen ulus devletlerin ortaya çıkışıyla, sığınmanın hukukî bir kavram olarak değerlendirilmesi ve daha çok devletlerarası bir mesele olarak incelenmesi bu yaklaşımın uluslararası alanda hâkim olmasına sebebiyet vermiştir⁷⁵. Sığınmanın devletlerarası bir mesele olarak ele alınmasının çıkış noktası ise bireyleri

Evrensel Bildirgesindeki düzenlemelerin tamamının uluslararası teamül kuralları olarak nitelendirilebileceğini savunmaktadırlar.

⁷² Sığınma hakkının bir uluslararası teamül kuralı olarak değerlendirilmesi hususunun en önemli savunucularından biri olan *Chowdhury*’e göre sığınma hakkının bir teamül kuralı olarak değerlendirilmesi dört sebebe dayanmaktadır. (1) 1993 Viyana İnsan Hakları Bildirisine taraf olan 171 devlet, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin amaçlarıyla ve burada zikredilen düzenlemelerle bağlı olduklarını teyit etmişlerdir. Bunun yanı sıra, Viyana Konferansında, sığınma arama ve sığınmadan faydalanma hakkının İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde yer alan normatif bir hüküm olduğunun üzerinde de durulmuştur. Böylelikle uluslararası alanda azımsanmayacak kadar çok sayıda devlet, bu hakkın normatif niteliğini tanıdığı yönündeki niyetini beyan etmiş bulunmaktadır. (2) Uluslararası teamül kuralı niteliğinin kazanılması için gereken maddi ve psikolojik öge sığınma hakkı açısından (sığınma arama hakkı ve sığınmadan faydalanma hakkı olarak anlaşılacak şekilde) sağlanmıştır. Zira uygulamaya bakıldığında, devletlerin sığınmadan faydalanma hakkına ve sığınma arama hakkına riayet ederek bu konuda yerleşmiş bir teamül oluşturdukları görülmektedir. (3) Sadece sığınma arama hakkı ve faydalanma hakkı ile kısıtlanmadan, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin tüm hükümlerinin uluslararası teamül kuralları olarak değerlendirilebileceği yönünde görüşler mevcuttur. (4) Bildirge’nin özellikle 1 ila 20. maddeleri arasındaki hükümlerinin, sığınma arama hakkı ve sığınmadan faydalanma hakkını da içine alacak şekilde, uluslararası hukukta, teamül kurallarına dönüştüğü yönünde geniş ve gelişmekte olan bir inanç söz konusudur: *Chowdhury*, s. 105 vd.

⁷³ *Boed*, s. 8; *Morgenstern*, s. 335 vd.

⁷⁴ *Boed*, s. 6 vd.; *Morgenstern*, s.336 vd; *Kaladharan-Nayar*, s. 27 vd

⁷⁵ *Clayton*, s.143; *Boed*, s. 6 vd.; *Morgenstern*, s.336 vd; *Kaladharan-Nayar*, s. 27 vd.

uluslararası hukukun öznesi olarak kabul etmeyen geleneksel yaklaşım olmuştur⁷⁶.

Böylece, sadece uluslararası hukuk çerçevesinde Şart'ta yer alan sığınma hakkının anlamı yorumlanacak olursa, bu hakkın sığınma sağlanma hakkı değil de, sığınma arama ve sığınmadan faydalanma hakkı olduğu ileri sürülebilecektir. Ancak sadece uluslararası hukuka göre yapılacak bir yorum yeterli olmayıp, Şart'ın yorumlanmasında göz önüne alınması gereken diğer kaynaklar ve hususlar da irdelenmelidir.

b. Üye Devletlerin Ortak Anayasal Geleneklerinde Sığınma Hakkı

Her ne kadar, Şart'ın 53. maddesinde, Şart'ın yorumlanması hususunda üye devletlerin “anayasalarına” gönderme yapılmış olsa da, düzenlemenin Dibace'sinde üye devletlerin “ortak anayasal değerlerinin” Şart'ta yer alan haklara kaynak teşkil ettiği belirtilmiştir⁷⁷. O halde, AB üye devletleri arasında sığınma hakkının belirli bir anlamı hâiz şekilde kabul edilmiş olması yeterli olmayıp, söz konusu anlamın AB üye devletlerinin “ortak anayasal değerlerini” oluşturan bir niteliğe de sahip olması beklenmektedir. Bu noktada, Dibacenin bağlayıcı etki taşımamasından hareketle bir tartışma söz konusu olabileceksede, Dibacenin, düzenlemenin amacını ve kaynaklarını açıklama hususundaki görevi göz ardı edilmemelidir.

Üye devlet anayasaları incelendiğinde sadece belirli bir kısmının sığınma hakkına yer verdiği görülecektir⁷⁸. Almanya⁷⁹, İtalya⁸⁰,

⁷⁶ *Gilbert, G.*: “Right of Asylum: A Change of Direction”, *International and Comparative Law Quarterly*, 1983, C. 32, s. 635.

⁷⁷ Dibace, para. 5.

⁷⁸ Bu konuda ayrıntılı incelemeler için bkz. *Gil-Bazo*, ss. 46-47; *Lambert, H./Messineo, F. ve Tiedemann, P.*: “Comparative Perspectives of Constitutional Asylum in France, Italy, and Germany: Requiescat in Pace?”, *Refugee Survey Quarterly*, 2008, C. 27, S.3, ss. 16-32.

⁷⁹ Alman Anayasasının 16(a) maddesi, “*siyâsî nedenlerle zulme uğramış kişiler sığınma hakkına sahiptir*” ifadesi ile sığınma hakkına yer vermiştir: düzenlemenin İngilizce metni için bkz. http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/index.html (21. 01. 2013).

Bulgaristan⁸¹, Fransa⁸², Macaristan⁸³ ve İspanya⁸⁴ anayasalarında sığınma hakkına ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Ancak bu düzenlemelerin AB üye devletlerinin ortak anayasal değerlerini oluşturacak seviyede olup olmadıkları; dolayısıyla, Şart'ta kaleme alınan sığınma hakkının içeriği konusunda bir referans olarak alınıp alınmayacakları tartışmalıdır.

Örneğin, Bulgaristan Anayasasının sığınmaya ilişkin hükmü henüz Bulgaristan Anayasa Mahkemesi tarafından yorumlanmamış⁸⁵, Alman, İtalyan ve Fransız Anayasalarında düzenlenen sığınma hakkına ilişkin hükümler ise, bu ülkelerin 1951 Sözleşmesine taraf olmaları ve bu

⁸⁰ İtalya Anayasasının 10(3). maddesi, “*kendi ülkesinde, İtalyan Anayasasında teminat altına alınmış olan demokratik özgürlüklerini etkin bir şekilde kullanmaktan alıkonulan yabancılar, kanun ile düzenlenen şartlar çerçevesinde, İtalya Cumhuriyeti sınırları içerisinde sığınma hakkına sahiptir*” ifadesine yer vermiştir: İtalya Anayasasının İngilizce metni için bkz. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b59cc.html> (21. 01. 2013).

⁸¹ Bulgaristan Anayasasının 27.maddesinde, “*uluslararası alanda tanınan hak ve özgürlükleri savunan görüş veya faaliyetlerinden dolayı zulme maruz kalan yabancılar Bulgaristan Cumhuriyeti sığınma sağlayacaktır*” ifadesine yer verilmiştir: metnin İngilizce metni için bkz. <http://www.parliament.bg/en/const> (20. 01. 2013).

⁸² Fransız Anayasasının VI. Başlığının 53-1. maddesinde, “*...özürlüğe ilişkin faaliyetlerinden dolayı zulme uğradığı için veya başka nedenlerle Fransa'nın korumasından faydalanma talebinde bulunan her yabancıya (Fransız) Cumhuriyetinin sığınma sağlama yetkisi varlığını sürdürecektir*” ifadesine yer verilmiştir: Fransız Anayasasının İngilizce metni için bkz.: <http://www.assemblee-nationale.fr/english/8ab.asp> (21. 01. 2013)

⁸³ Macaristan Anayasasının, XIV (3). maddesi, “*kendi ülkelerinde veya mutaden ikamet ettikleri yerlerde; ırkları, milliyetleri, sosyal bir grupla ilişkileri, dinleri veya siyâsî görüşleri nedeniyle zulme maruz kalan veya zulme maruz kalacakları yönünde haklı nedenlere dayanarak korku duyan ve ne kendi ülkelerince ne bir başka ülke tarafından korunamayan yabancılar Macaristan tarafından sığınma sağlanacaktır*” ifadesine yer vermiştir: Macaristan Anayasasının İngilizce metni için bkz. <http://www.kormany.hu/download/4/c3/30000/THE%20FUNDAMENTAL%20LAW%20OF%20HUNGARY.pdf> (21. 01. 2013).

⁸⁴ İspanya Anayasasının 13(4). maddesi, “*yabancı ülke vatandaşlarının ve vatansızların İspanya'da sığınmadan faydalanmaları için gerekli şartlar kanun ile düzenlenir*” ifadesine yer vermiştir: İspanya Anayasasının İngilizce metni için bkz. <http://www.legislationline.org/documents/section/constitutions> (21. 01. 2013).

⁸⁵ *Gil-Bazo*, s.47, d.n. 52; Ayrıca Bulgar Anayasasında düzenlenen sığınma hakkı, aynı Anayasanın 98(10). maddesi uyarınca, Bulgaristan Cumhurbaşkanına âit olan bir uygulama kaabiliyetine sahiptir: Reference Book of UNHCR, Refugees in Bulgaria, Building the National System for Refugee Protection 1993-2003, Sofia 2004, s.19 vd.

Sözleşmenin uygulanmasına öncelik tanınmaları sebebiyle, ikinci planda kalmıştır⁸⁶. Böylelikle, her ne kadar, AB'ye üye devletlerin bazılarının anayasalarında sığınma hakkına yönelik düzenlemeler yer alsa da, bunların, AB üyesi devletlerin ortak anayasal değerlerini yansıttığını söylemek güçtür. Şu hâlde, sığınma hakkının içeriğinin belirlenmesinde bu hükümlerin incelenmesi ile bir sonuca varılamamaktadır⁸⁷.

3. Temel Haklar Şartının Genel Yapısı ve Amacı Açısından

Düzenlemenin amacını yansıtması açısından⁸⁸, hazırlık çalışmaları ve bu çalışmalar esnasındaki tartışmalar, Şart'ta düzenlenen sığınma hakkının içeriğinin belirlenebilmesi amacıyla yapılacak yoruma yardımcı olabilir.

Hazırlık çalışmaları incelendiğinde, sığınma hakkına ilişkin farklı tartışmaların söz konusu olduğu görülmektedir. Örneğin, bir değişiklik önerisi, bu hükmün Şart'tan tamamıyla çıkarılması yönündedir⁸⁹. Önerinin gerekçesi ise, (*inter alia*) sığınma hakkının Birliğin (o dönemde Topluluğun) Kurucu Antlaşması'nda düzenlenmemiş olması ve hassas olan bu konunun ileride üye devletlerce tartışıldıktan sonra

⁸⁶ *Lambert/Messineo/Tiedemann*, s. 32.

⁸⁷ Karşı yöndeki görüşü için bkz. *Gil-Bazo*, s.46 vd. İtalya, Fransa ve Almanya Anayasalarında yer alan sığınma hakkının devletin egemenliği çerçevesinde şekillendiği yönünde bkz. *Lambert/Messineo/Tiedemann*, s. 32.

⁸⁸ Temel Haklar Şartının ve bu şartın içerisinde yer alan sığınma hakkı düzenlemesinin amacını tespit etmek açısından hazırlık çalışmaları incelendiğinde, tartışmaların çoğunlukla, AB vatandaşlarının sığınma hakkı kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği yönünde olduğu görülmektedir. Düzenlemenin nihaî hâlden önceki taslaklarından birinde “sadece AB vatandaşı dışındakilere” yönelik olarak düzenlenmiş olan hak, daha sonraki taslakta “sadece üçüncü ülke vatandaşlarına” yönelik olarak kaleme alınmıştır. İlk Taslak, AB vatandaşlarını kapsam dışında bıraktığı gerekçesiyle, uluslararası düzenlemelerdeki ayrımcılık yasağı çerçevesinde eleştirilmiş, ikinci Taslak da hem AB vatandaşlarını hem de vatansızları kapsam dışında bırakması sebebiyle eleştirilere maruz kalmıştır: Doc. CHARTE 4137/00, 24.02.2000; Doc. CHARTE 4284/00, 05.05.2000 naklen *Lerch, M.*: European Identity in International Society- A Constructivist Analysis of the EU Charter of Fundamental Rights, Web Papers on Constitutionalism & Governance Beyond the State, 2003, S.2, s.20 vd; ayrıca bkz. *Gil-Bazo*, ss. 43-45.

⁸⁹ Draft Charter of Fundamental Rights of the European Union, CHARTE 4332/00, 25 May 2000, s. 497 (CHARTE 4332/00), <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/00/st04/st04332.en00.pdf> (21. 01. 2013)

somutlaştırılması gerektiğine dayanmaktadır⁹⁰. Şart'ın taslak metinlerine yönelik değişiklik önerilerinde sıklıkla, sığınma hakkının birey açısından uluslararası hukukta kabul edildiği şekilde, sığınma arama ve sığınmadan faydalanma hakkı olarak anlaşılması gerektiğinin üzerinde durulmuştur⁹¹.

Öte yandan hazırlık çalışmaları sırasındaki önemli bir tartışma da Şart'ın sığınma hakkını düzenleyen hükmünün öznesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Şart'ın düzenlenmesi için oluşturulan Konvansiyon Başkanlığının sunduğu taslakların gelişim aşaması incelendiğinde, Taslağın ilk hâlinin, “*Birlik vatandaşı olmayan bireyler, Avrupa Birliği içerisinde (1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü kurallarına uygun olarak) (Antlaşmalarda düzenlenen şartlara tâbi olmak kaydıyla) sığınma hakkına sahiptir*” şeklinde olduğu görölmektedir⁹². İkinci taslakta ise, hükmün öznesi değiştirilmiş ve “Birlik vatandaşı olmayan bireyler” yerine “üçüncü ülke vatandaşları” ifadesi kullanılmıştır⁹³. Şartın nihaî düzenlemesinde ise hükmün öznesine yer verilmemiş, herhangi bir gruba veya herkese bu hakkın tanındığının belirtilmesi yerine, sadece sığınma hakkının teminat altına alınmasıyla yetinilmiştir. Ancak bu teminatın kimler için söz konusu olduğu yönünde bir açıklama yapılmamıştır. Hakkın öznesinin belirli olmaması, söz konusu hakkın açıkça bireylere tanınan bir hak olmadığı yönündeki bir görüşün oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu görüşe göre Şart'ta düzenlenen sığınma hakkı, Birliğe âit bir hak olup, bireysel bir hakkı nitelememektedir⁹⁴.

Sığınma hakkının içeriğine ilişkin olarak taslaklar ve nihai düzenleme arasındaki önemli bir farklılık da ilk taslağın İngilizce metninde sığınma hakkının karşılığı olarak “*right of asylum*” ifadesinin kullanılması, ikinci taslakta ise “*right to asylum*” ifadesinin tercih edilmiş olmasıdır⁹⁵. Son ifade, Şartın nihaî düzenlemesine de yansımıştır.

⁹⁰ CHARTE 4332/00, s. 497.

⁹¹ CHARTE 4332/00, ss. 497-534.

⁹² Doc. CHARTE 4137/00, 24.02.2000 naklen *Lerch*, s. 20.

⁹³ Doc. CHARTE 4284/00, 05.05.2000 naklen *Lerch*, s. 20.

⁹⁴ *Lerch*, s. 22.

⁹⁵ Doc. CHARTE 4137/00, 24.02.2000 ve Doc. CHARTE 4284/00 05.05.2000, naklen *Lerch*, s. 20.

İngilizce metindeki “*right of asylum*” ifadesi, sığınma hakkının daha kapsamlı bir içeriğe sahip olduğunu çağrıştırmaktayken, “*right to asylum*” ifadesi ise daha çok sığınmaya erişim (sığınma arama) veya sığınmaya başvuru anlamını taşımaktadır⁹⁶.

4. Birliğin Yapısı ve Amacı Açısından

Birliğin yapısı ve amacı açısından sığınma hakkının değerlendirilmesi noktasında, Birliğin uluslararası korumayı belirli bir sistematik altında düzenlemeyi hedeflediği AOSS'nin görünümü belirgin bir bakış açısı sağlayacaktır. Zira Birliğin genel yapısı ve genel amaçları, AOSS'ye zaten yansıtılmış bulunmaktadır. Bu sebeple, Birliğin sığınma hakkına bakışı, en açık şekilde AOSS'nin yapısı ve amacı incelendiğinde ortaya çıkabilecektir. Birlik hukukunun AOSS'ye yönelik düzenlemeleri sığınma hakkının ne anlam ifade ettiğinin belirlenmesi yönünde önem arz etmektedir.

Bu bağlamda, AOSS'nin önemli hukukî düzenlemelerinden olan Vasıf Yönergesi (*Qualifications Directive*)⁹⁷, Usul Yönergesi ve Dublin Tüzüğü yol gösterici olabilir.

AOSS'nin uluslararası koruma statülerine ilişkin en temel kaynağı olan Vasıf Yönergesi, uluslararası korumayı mülteci statüsü ve ikincil koruma statüsü ekseninde sağlamaktadır. Mülteci statüsü, 1951 Sözleşmesi'nde yer alan mülteci tanımı temel alınarak

⁹⁶ Hükümde bu yönde kullanılan “*right to*” ve “*right of*” ifadelerinin farklı dillerde birbirlerinin yerine kullanılabilmesini, dolayısıyla bir ölçüt olarak değerlendiremeyeceğini temel alan karşı görüşü için bkz. *Gil-Bazo*, s.41. Şart'ın hazırlık çalışmaları iki dilde yürütülmüştür. Fransızca ile birlikte İngilizce de bu çalışmalarda temel dil olarak kullanılmıştır. Bu sebeple, kanımızca, sığınma hakkına ilişkin olarak kullanılan İngilizce ifadeler, hem hazırlık çalışmalarındaki gelişimi hem de düzenlemenin lafzî anlamını yansıtması açısından önem taşımaktadır. Şart'ın hazırlık çalışmalarında Fransızca ile birlikte İngilizce dilinin kullanılması yönündeki bilgi için bkz. Doc. CHARTE 4137/00 CONVENT 8, 24 Feb.2000, draft art.17 naklen, *Gil-Bazo*, s.43 vd. ve d.n. 36.

⁹⁷ Council Directive 2011/95/EU of 13 December 2011 on *Minimum Standards for the Qualification and Status of Third Country Nationals or Stateless Persons as Refugees or as Persons Who Otherwise Need International Protection and the Content of the Protection Granted (recast)*, OJ 2011 L 3337/9.

şekillendirilmiştir⁹⁸. İkincil koruma statüsü ise, mülteci statüsü tanımının şartlarını taşımayan ancak yine de uluslararası koruma ihtiyacı olan bireylere tanınmaktadır⁹⁹.

Vasıf Yönergesi'nin 13. ve 18. maddelerinde, üye devletlerin, Yönergede yer alan mülteci ve ikincil koruma statüsü tanımlarına uygun olarak, statü sağlama yükümlülüğünden bahsedilmiş, ancak sığınma hakkı bu düzenlemede açıkça yer almamıştır. Sığınma hakkının Şart'ta yer almasından sonra Vasıf Yönergesi'nde, bu hakkın tanınmasına veya anlamının belirlenmesine yardımcı olacak herhangi bir değişiklik de yapılmamıştır. Elbette böyle bir değişikliğin yapılmamış olması, tek başına sığınma hakkının çerçevesini belirlemez. Ancak Yönergenin birincil hukuk kaynağı hâlindeki Temel Haklar Şartında yer alan bir hakkı kısıtlaması da beklenemez¹⁰⁰. Buradan hareketle, Yönerge'de 1951 Sözleşmesinin mülteci tanımının uyarlanması ile oluşturulan mülteci statüsü ve ikincil koruma statüsü tanımlarına gönderme yapılarak, söz konusu statüyü kazanmak için gereken şartları sağlayan bireylere, statü sağlanmasının yeknesak bir temelde¹⁰¹ teminat altına alınmış olması¹⁰²,

⁹⁸ Yönerge'nin 2. maddesinin (d) bendinde mülteci, şu şekilde tanımlanmıştır: “*madde 12 kapsamına girmeyen ve ırk, din, milliyet, siyasi görüş ya da belirli bir toplumsal gruba üye olmak nedeniyle zulüm göreceğine dair haklı nedenlere dayanan bir korkuyla vatandaşı olduğu ülkenin dışında olan ve söz konusu korku nedeniyle o ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen bir üçüncü ülke vatandaşı ya da, yukarıda belirtilen nedenlerle önceki daimi ikamet yeri olan ülkenin dışında olup da o ülkeye dönemeyen ya da, söz konusu korku nedeniyle, dönmek istemeyen ve madde 12'ye tâbi olmayan vatansız bir kişi anlamına gelir*”.

⁹⁹ Yönerge'nin 2. maddesinin (f) bendinde, ikincil koruma statüsü tanımı şu şekilde yapılmıştır: “*ikincil korumaya uygun kişi, mülteci olarak nitelendirilemeyen ve madde 17 (1) ve (2) kapsamına girmeyen, menşe ülkesine ya da, vatansızsa önceki daimi ikamet yeri olan ülkeye iade edildiği takdirde madde 15'te tanımlanan şekilde ciddi bir zarara maruz kalma riski olduğuna dair sağlam gerekçeler gösterilen ve kendisini söz konusu risk nedeniyle o ülkenin korumasına bırakamayan ya da, bırakmak istemeyen bir üçüncü ülke vatandaşı ya da vatansız bir kişi anlamına gelir*”.

¹⁰⁰ Yönerge'nin başlangıç kısmının 10. paragrafında Yönerge'nin temel haklara saygılı olduğu ve özellikle Şart'ta tanınan ilkelere uyduğu belirtilmiştir; ayrıca bkz. yuk. dn. 20.

¹⁰¹ Bkz. ABİHA md. 78.

¹⁰² Bkz. Vasıf Yönergesi, md.13: “*Üye Devletler, II. ve III. Bölümlere istinaden mülteci olarak nitelenen bir üçüncü ülke uyrukluya ya da vatansız bir kişiye mülteci statüsü*

AOSS'nin sığınmaya bakışının belirli statülere indirgenerek oluşturulduğunu göstermektedir. Burada vurgulanması gereken husus, Yönerge'de yer alan uluslararası koruma statülerine yer verilmek suretiyle sağlanan teminatın, sığınma sağlanma olarak algılanmaması gerektiğidir. Bu teminattan anlaşılan, **statü şartlarını taşıyan bireylere** uluslararası korumanın sağlanabileceğidir. Ancak bu durum bireysel anlamda bir sığınma sağlanma hakkı olarak değerlendirilemez. Zira sığınma sağlanma hakkının bireylere tanınmış olması durumunda, devletlerin, sığınmacıları ülkeye kabul etme yükümlülüğü doğacaktır. Oysa sığınmacılar, fiilî olarak statü şartlarını taşısa bile Birliğin uluslararası koruma sorumluluğuna yönelik tedbirlerinden dolayı, üye devletlerin ülkesel sınırları içerisine, dolayısıyla Birlik sınırları içerisine kabul edilmeyebilirler.

AB'nin sığınmaya ilişkin düzenlemelerinin ve sığınma üzerindeki AB politikalarının gelişimi incelendiğinde, AB içerisinde nispeten liberal bir sistem yaratılmaya çalışılırken, bu sisteme erişimin oldukça zorlanarak, bugün sıklıkla ifade edildiği şekilde bir “Kale Avrupası” (*Fortress Europe*) oluşturulmasıyla sonuçlandığı görülmektedir¹⁰³. AB'nin üçüncü ülkelere vize uygulamalarının kısıtlayıcı olması, kaçış hâlinde olan sığınmacıların vize sağlayamamaları durumunda, yasadışı yollardan AB'ye giriş yapmalarına veya sınır güvenliği konusundaki işbirliği uygulamalarının¹⁰⁴ güçlendirdiği güvenlik bariyerine takılarak, sınırlardan içeriye hiç girememelerine yol açmaktadır. Yasadışı yollardan AB

verirler”; md.18: “Üye Devletler, II. ve V. Bölümlere istinaden ikincil korumaya uygun bir üçüncü ülke uyrukluya ya da devletsiz bir kişiye ikincil koruma statüsü verirler”.

¹⁰³ **Albrecht, H. J.**: “Fortress Europe? –Controlling Illegal Immigration, European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 2002, C.10, S.1, s. 1 vd; **Islam, S.**: “Fortress Europe”, Index on Censorship , 1994, C. 23, S. 3, ss. 37–43; **Caviedes, A.**: The Open Method of Co-ordination in Immigration Policy: A Tool For Prying Open Fortress Europe, Journal of European Public Policy, 2004, C.11, S.2, ss. 299 vd, 303 vd.

¹⁰⁴ Sınır güvenliğine ilişkin Birlik içerisindeki işbirliği uygulamalarının en belirgin ayağı *Frontex* olarak bilinen Avrupa Sınır Örgütü'dür. AB'ye üye devletlerin dış sınırlarının entegre yönetimi için operasyonel bir işbirliği sağlayan *Frontex*, 26 Ekim 2004 tarihinde kabul edilen 2007/2004 sayılı Konsey tüzüğü ile kurulmuş ve 3 Ekim 2005 tarihinde Varşova'da faaliyetlerine başlamıştır. *Frontex*'e ilişkin ayrıntılı bilgiler için bkz. **Köktaş, A./Yılmaz, Ö.**: “Avrupa Birliği Entegre Sınır Yönetimi Modeli”, Polis Bilimleri Dergisi, 2010, C.12, S.2, ss. 14-16; **Peers**, JHA Law, ss. 216-220.

sınırlarına girmeyi başaran sığınmacılar açısından ise, sığınma talepleri Birliğe giriş yapma şekillerine bağlı olarak, transit üçüncü bir ülke üzerinden gelmeleri durumunda, bu ülkenin “güvenli üçüncü ülke” olması sebebiyle değerlendirmeye alınamayabilmektedir. Sığınmacının, bir üye devlet üzerinden bir başka Birlik üyesi devlete geçerek sığınma talebinde bulunması durumunda da, bu kez, ilk giriş yaptığı ülkeye gönderilerek, sığınma talebinin bu ülke tarafından incelenmesi söz konusu olabilmektedir. Sığınmacının bir şekilde giriş yaptığı üye devlet tarafından sığınma talebinin esastan incelenmesi durumunda ise; bu kez, “güvenli menşe ülke”den gelmiş olması sebebiyle, sığınma talebinin temelden yoksun veya açıkça temelden yoksun bulunarak, “hızlandırılmış usule” dâhil edilmesi durumu ortaya çıkabilmektedir¹⁰⁵.

Bu görünüm çerçevesinde, sığınmacıların, ancak Birlik sınırları içerisine kabul edilmiş ve statü belirleme işlemleri olumlu sonuçlanmış olmak kaydıyla sığınma hakkına sahip olabilecekleri ifade edilebilir. Bu da göstermektedir ki, sığınma hakkının Birliğin sığınmaya ilişkin sistemi çerçevesindeki anlamı, temel bir hak olarak sığınma sağlanma içeriğini değil de, uluslararası hukukta kabul gördüğü şekilde sığınma arama ve sığınmadan faydalanma içeriğini haizdir.

Nitekim sorumluluk aktarımının, Birliğin ortak sığınma yapısının ayaklarından birini teşkil etmesi, sığınma hakkının sınırlarını da göstermektedir¹⁰⁶. Sığınma hakkının bireysel bir hak olarak kabul edilmesi, sorumluluk aktarımı yöntemlerinin gözden geçirilmesine sebebiyet vereceğinden, Birliğin ortak sığınma sisteminin yapısı ve amacıyla da çelişecektir.

Kaldı ki, Temel Haklar Şartının Dibacesinde, düzenlemenin, AB hukukunun insan hakları koruması kaynaklarında yer alan hakların teyit edilmesini amaçladığı belirtilmiş, yine düzenlemenin 51(2).maddesinde, “Şart’ın Topluluk veya Birlik bakımından yeni bir görev veya yetki yaratmayacağı ve Antlaşmalarda tanımlanan görev ve yetkileri

¹⁰⁵ Peers, JHA Law, s. 296.

¹⁰⁶ Dublin Tüzüğü ve Usul Yönergesi çerçevesinde sorumluluk aktarımına ilişkin açıklamalarımız için bkz. yuk. dn. 43.

değiştirmeyeceği” belirtilmiştir. Buradan hareketle, sığınma hakkına ilişkin hükmün, sığınma hakkına yönelik mevcut anlayışın korunması amacıyla daha fazlasını taşımadığı açık olarak ortadadır¹⁰⁷. Elbette, ABAD’ın sığınma hakkını bu noktada nasıl yorumlayacağı da önem arz etmektedir. Ancak, ABAD’ın sığınma hakkı konusunda, Temel Haklar Şartı’nın mevcut hakları teyit etme amacı güttüğü yönündeki genel eğiliminden sıyrılıp, bireyi sığınma sağlanma hakkı ile donatacak radikal bir yoruma yol vermesi olası görünmemektedir.

SONUÇ

Sığınma, doğası gereği insan hakları ile sıkı bir ilişki içerisindedir. Çünkü bireyler temel haklarının korunması için sığınma eylemini gerçekleştirir. Bireyin bu ihtiyacının menşe devleti dışında bir başka devlet tarafından karşılanması ise hiç kuşkusuz kendisine ikame bir koruma sağlanması anlamına gelmektedir. Böylelikle, sığınmacının kendisine sığınma sağlanması yönünde bireysel bir hakka sahip olduğu düşünülebilir. Oysa sığınmaya devlet penceresinden bakıldığında, sığınma hakkının anlamı birey açısından daha dar bir çerçevede tezahür etmektedir. Bu bakış açısı uluslararası hukuka da yansımış; uluslararası hukukta birey açısından sığınma hakkından anlaşılan, sığınma arama hakkı ve sığınmadan faydalanma hakkı olmuştur.

Şart’ta yer alan sığınma hakkının yorumlanması neticesinde ise bu hakkın uluslararası hukukta genel kabul gören anlayışın bir uzantısından öteye geçememiş olduğu görülmektedir¹⁰⁸. Şart’ta yer alan düzenleme ile

¹⁰⁷ Temel Haklar Şartı’nın “yeni haklar” oluşturmadığı yönündeki tartışmalar için bkz. *Hepple, B.*: “(European Developments) The EU Charter of Fundamental Rights”, *Industrial Law Journal*, 2001, C. 30. S.2, s. 227.

¹⁰⁸ Temel Haklar Şartında düzenlenen sığınma hakkının bireysel bir hak olduğu ve sığınma sağlanma içeriğini de taşıdığı yönünde, karşı görüşü için bkz. *Gil-Bazo*, s. 52. *Gil-Bazo*, Temel Haklar Şartı’nda sığınma sağlanma hakkının “uluslararası korumaya uygun olan bireyler açısından” teminat altına alındığı görüşünü savunmaktadır. Kanımızca, bu yönde bir teminat, sığınma sağlanma hakkının temel bir hak olarak tanıdığı anlamına gelmeyecektir. Gerek 1951 Sözleşmesi’nin gerek Kurucu Antlaşmaların sığınma hakkı konusunda sessiz kalmış olması, gerekse AOSS’nin yapısının sığınma sağlanma hakkına cevaz verecek bir çatıya sahip olmaması, Şart’ın 18. maddesi ile sağlanan “teminat”ın uluslararası hukukta kabul

Birlik hukuku çerçevesinde uluslararası korumaya uygun olduğu kabul edilen bireylere koruma sağlanması Birlik çatısı altında bir kez daha teminat altına alınmıŐtır¹⁰⁹. Ancak bu durum, sadece Birliğe giriŐine izin verilen ve statü tanıma işlemleri olumlu sonuçlanan sığınmacılara statülerinden kaynaklanan hakların verilmesi anlamını taşımaktadır. Bir başka deyiŐle, Şart'ta yer alan sığınma hakkının, birey aşınsından sığınma arama ve sığınmadan faydalanma içeriğine sahip olduğu görölmektedir.

Böylelikle, sığınma kavramı, her ne kadar insan hakları temelinde şekillenmiŐ olsa da, AB'nin en önemli temel haklar kaynağı olan Şart'a uluslararası hukuktaki görünümüne paralel bir şekilde, bir egemenlik hakkı olarak yansımıştır. Birliğe üye devletlerin hem uluslararası hukuktaki pozitif düzenlemelerin şekillenmesinde hem AB'nin sığınmaya ilişkin politikaları ve düzenlemelerinin oluŐturulmasında önemli birer aktör olması, bu sonucun olağan karşılanmasını gerektirecektir.

edilen genel anlayış doğrultusunda sadece “sığınma arama ve sığınmadan faydalanma” hususunda söz konusu olabileceğini göstermektedir.

¹⁰⁹ Benzer yöndeki görüşü için bkz. *Lerch*, s. 22; *Zalimene*, s.2.

KAYNAKÇA

- Albrecht, Hans Jörg:** “Fortress Europe? –Controlling Illegal Immigration, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 2002, C.10, S.1, ss.1-22.
- Allain, Jean:** The Jus Cogens Nature of Non-Refoulement, *International Journal of Refugee Law*, 2001, C.13, S.4, ss. 533-558.
- Battjes, Hemme:** *European Asylum Law and International Law*, Leiden 2006.
- Baykal, Sanem:** “Temel Haklar”, içinde, *Akçay, B./Bayraktaroğlu Özçelik G. (eds.): Lizbon Antlaşması Sonrası Avrupa Birliği Serbest Dolaşım ve Politikalar*, Ankara 2010, ss. 371-399.
- Boed, Roman:** “The State of the Right of Asylum in International Law”, *Duke Journal of Comparative and International Law*, 1994-1995, C. 5, S. 5, ss. 1-33.
- Caviedes, Alexander:** “The Open Method of Co-ordination in Immigration Policy: A Tool For Prying Open Fortress Europe”, *Journal of European Public Policy*, 2004, C.11, S.2, ss.289-310.
- Chalmers, Damian / Davies, Gareth / Monti, Giorgio:** *European Union Law*, Cambridge 2010.
- Chowdhury, Subrata Roy:** A Response to the Refugee Problems in Post Cold War Era: Some Existing and Emerging Norms of International Law, *International Journal of Refugee Law*, 1995, C. 7, S. 1, ss. 100-118.
- Clayton, Gina:** *Textbook on Immigration and Asylum Law*, Oxford 2010.
- Çiçekli, Bülent:** *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, Ankara 2009.
- Di Federico, Giacomo:** *The EU Charter of Fundamental Rights, From Declaration to Binding Instrument Heidelberg-London-New York*, 2011
- Dummet, Ann / Nicol, Andrew:** *Subjects, Citizens, Aliens and Others*, London 1990.

- Dworkin, Ronald:** Life's Dominion: An Argument About Abortion, Euthanasia and Individual Freedom, New York-Toronto 1993.
- Dworkin, Ronald:** "Life is Sacred: That's the Easy Part", New York Times Magazine, May 16 1993.
- Edwards, Alice:** Human Rights, Refugees and the Right "to Enjoy" Asylum, International Journal of Refugee Law, 2005, C. 17, S. 2, , ss. 293-330.
- Ersava, Füsun:** "AB'nin AnayasallaŐma Sürecinde Temel Haklar Şartı", Avrupa alıŐmaları Dergisi, Bahar 2004, C. 3, S. 2, ss. 1-9.
- European Council on Refugees and Exiles (ECRE),** Position on Sharing the Responsibility: Protecting Refugees and Displaced Persons in the Context of Large Scale Arrivals, March 1996, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/403a40744.html> (07.05.2012).
- Foster, Michelle:** International Refugee Law and Socio-Economic Rights, Refugee from Deprivation, Cambridge 2007.
- Gil-Bazo, Maria - Teresa:** "The Charter of Fundamental Rights of The European Union and The Right To Be Granted Asylum in The Union's Law", Refugee Survey Quarterly, 2008, C. 27, S.3, ss.33-52.
- Gilbert, Geoff:** "Right of Asylum: A Change of Direction", International and Comparative Law Quarterly, 1983, C. 32, ss. 633-650.
- Goodin, Robert E.:** "What is so Special about Our Fellow Countrymen?", Ethics, 1998, C. 98, S.4, s. 663-686.
- Goodwin--Gill, Guy S. / McAdam Jane:** The Refugee in International Law, New York 2007.
- Göçmen, İlke:** Avrupa Birliği Hukukunda Direktiflerin Bireyler Arasındaki İlişkilere Etkileri, Ankara 2008.
- Göçmen, İlke:** Keeping a(n) (Un)Fair Balance between the "Judicial Cooperation in Criminal Matters" and Fundamental Rights: The Contributions of the Court of Justice of the European Union, The Academic Association for Contemporary European Studies Conference on

Exchanging Ideas on Europe 2012 Old Borders – New Frontiers (yayımlanmamış tebliğ metni), 3-5 September 2012, Passau, Germany, s. 20. Tebliğ metninin tamamına http://events.uaces.org/documents/papers/1201/gocme_n.pdf adresinden ulaşılabilir.

- Grahl Madsen, Atle:** Territorial Asylum, London 1980 (Territorial Asylum).
- Grahl Madsen, Atle:** The Status of Refugees in International Law, Leiden 1972.
- Griffin, James:** Well-Being, Its Meaning, Measurement and Moral Importance, New York 2002.
- Guild, Elspeth:** “The Europeanisation of Europe’s Asylum Policy”, International Journal of Refugee Law, 2006, C. 18, S. 3-4, ss. 630-651.
- Hannum, Hurst:** “Status of the Universal Declaration of Human Rights in National and International Law”, 1995-1996, Georgia Journal of International and Comparative Law, C. 25, ss. 287-398.
- Hathaway, James C.:** The Law of Refugee Status, Toronto-Vancouver 1991.
- Henkel, Christoph:** “Constitutionalism of The European Union: Judicial Legislation and Political Decision Making by the European Court of Justice”, Wisconsin International Law Journal, 2000-2001, C. 19, S.2, ss. 153-180.
- Hepple, Bob:** “(European Developments) The EU Charter of Fundamental Rights”, Industrial Law Journal, 2001, C. 30, S.2, ss. 225-231.
- Humphrey, John:** No Distant Millenium: The International Law of Human Rights, Paris 1989.
- Humphrey, John:** “The International Bill of Rights: Scope and Implementation”, William and Mary Law Review, 1976, C. 17, ss. 527-541.
- Hurwitz, Agnés:** The Collective Responsibility of States to Protect Refugees, Oxford 2009.

- Islam, Shada:** “Fortress Europe”, *Index on Censorship*, 1994, C. 23, S. 3, ss. 37–43
- Juss, Satvinder S.:** “The Decline and Decay of European Refugee Policy”, *Oxford Journal of Legal Studies*, 2005, C. 25, S. 4, ss. 749-792.
- Nayar, Kaladharan M. G.:** “The Right of Asylum in International Law, Its Status and Prospects”, *Saint Louis University Law Journal*, 1972-1973, C. 17, ss. 17-46.
- Kohen, Ari:** *In Defense of Human Rights a Non Religious Grounding in a Pluralistic World*, Routledge Innovations in Political Theory, New York 2007.
- Köktaş, Arif / Yılmaz, Ömer:** “Avrupa Birliği Entegre Sınır Yönetimi Modeli”, *Polis Bilimleri Dergisi*, 2010, C.12, S.2, ss. 1-21.
- Lambert, H el ene / Messineo, Francesco ve Tiedemann, Paul:** “Comparative Perspectives of Constitutional Asylum in France, Italy, and Germany: Requiescat in Pace?”, *Refugee Survey Quarterly*, 2008, C. 27, S.3, ss. 16-32.
- Lauterpacht, Hersch:** “The Universal Declaration of Human Rights”, *British Year Book of International Law*, 1948, C. 5, ss. 354-381.
- Lauterpacht, Elihu / Bethlehem Daniel:** “The Scope and Content of the Principle of Non-Refoulement: Opinion”, içinde, *Feller, E/Türk, V. ve Nicholson F. (eds.): Refugee Protection in International Law UNHCR’s Global Consultations on International Protection*, Cambridge 2003, ss. 87-177
- Lerch, Marika:** “European Identity in International Society- A Constructivist Analysis of the EU Charter of Fundamental Rights”, *Web Papers on Constitutionalism & Governance Beyond the State*, S.2, 2003.
- McAdam, Jane:** *Complementary Protection in International Refugee Law*, Oxford-NewYork 2007.
- Meron, Theodor:** *Human Rights and Humanitarian Norms as Customary Law*, Oxford 1989.

- Metin, Yüksel:** “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2002, C. 57, S. 4, ss. 35-63.
- Morgenstern, Felice:** “The Right of Asylum”, British Yearbook of International Law, 1949, C.26, ss. 327-357.
- Mubanga-Chipoya, CLC:** Final Report, The Right of Everyone to Leave any Country, Including His Own and Return to His Country: UN Doc.E/C.4/Sub.2/1988/35; June 1988, ss. 103-106, naklen, **Clark, Tom:** “Human Rights and Expulsion: Giving Content to the Concept of Asylum”, International Journal of Refugee Law, 1992, C. 4, S. 2, ss. 189-204.
- Noll, Gregor:** “Risky Games? A Theoretical Approach to Burden-Sharing in the Asylum Field”, Journal of Refugee Studies, 2003, C. 16, S. 3, ss. 236-252.
- Özcan, Mehmet:** Avrupa Birliği Sığınma Hukuku Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı, Ankara 2005.
- Peers, Steve:** “Human Rights, Asylum and European Community Law”, Refugee Survey Quarterly, 2005, C. 24, S.2, ss. 24-38.
- Peers, Steve:** EU Justice and Home Affairs Law, Oxford-New York 2011, ss. 99-101 (JHA Law).
- Peker, Bülent / Sancar, Mithat:** Mülteciler ve İltica Hakkı Yaşamın Kıyısındakilere Hoşgeldin Diyebilmek, Ankara 2001.
- Perry, Michael J.:** The Idea of Human Rights Four Inquiries, New York 1998.
- Schachter, Oscar:** International Law in Theory and Practice, Dordrecht 1991.
- Shacknove, Andrew E.:** “Who is a Refugee?”, Ethics, January 1985, C. 95, S. 2, ss. 274- 284.
- Shah, Prakash A.:** Refugees, Race and the Legal Concept of Asylum in Britain, London 2000.
- Sidorenko, Olga Ferguson:** The Common European Asylum System: Background, Current State of Affairs, Future Direction, The Hague 2007.
- Sohn, Louis B.:** “The Human Rights Law of the Charter”, Texas International Law Journal, 1977, C. 12, ss. 129-140.

- Suhrke, Astri:** “Burden-Sharing During Refugee Emergencies: The Logic of Collective versus National Action”, *Journal of Refugee Studies*, 1998, C. 11, S. 4, ss. 396-415.
- Tally, Kritzman A. / Yonatan, Berman:** “Responsibility Sharing and the Rights of Refugees: The Case of Israel”, *George Washington International Law Review*, 2009, C. 41, S.3, ss. 619-649.
- Taneri, Gökhan:** *Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi (non-refoulement) İlkesi*, Ankara 2012.
- Taşdemir, Hakan / Demir, Hasan:** “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı”, *Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Güz 2002, C.2, S.3, ss. 85-100.
- Thieleman, Eiko R.:** *Burden Sharing: The International Politics of Refugee Protection*, The Centre for Comparative Immigration Studies Working Paper, No. 134, San Diego 2006 (Paper prepared for the Conference “Immigration Policy after 9/11: US and European Perspectives”, University of Texas Austin, 2-3 March 2006).
- Thielemann, Eiko R. / Dewan, Torun:** “The Myth of Free-Riding: Refugee Protection and Implicit Burden Sharing”, *West European Politics*, March 2006, C. 29, S. 2, ss. 351-369.
- Thielemann, Eiko R.:** “Between Interests and Norms: Explaining Burden-Sharing in the European Union”, *Journal of Refugee Studies*, 2003, C.16, S. 3, ss. 253-273
- Tokuzlu, Lami Bertan:** *Non-Refoulement Principle in a Changing European Legal Environment with Particular Emphasis on Turkey, A Candidate Country at the External Borders of The EU*, İstanbul 2006 (yayımlanmamış doktora tezi).
- Waldock, Humphrey:** *Human Rights in Contemporary International Law and the Significance of the European Convention*, içinde, *The European Convention of Human Rights*, London 1965.

Weis, Paul: “The United Nations Declaration on Territorial Asylum”, Canada Yearbook of International Law, 1969, C.7, ss. 92-149.

Zalimiene, Skirgaile: Competence of the National Court to Act on Its Own Motion in a European Context, Direct Applicability of Articles 18 and 47 of the European Union Charter of Fundamental Rights, Seminar on the “Asylum and Immigration Law: the National Judge between National and European Standards”, Association of the Councils of State and the Supreme Administrative Jurisdictions of the European Union, Brussels, 17 December 2010, www.juradmin.eu/seminars/Brussels2010/Paper_Zalimiene.pdf (02.02.2011)

